

KLISZCZACY

gwara i kultura

Redakcja
Maciej Rak, Monika Brytan-Ciepielak

KLISZCZACY – GWARA I KULTURA

KLISZCZACY – GWARA I KULTURA

Redakcja

Maciej Rak, Monika Brytan-Ciepielak

Kraków 2022

Maciej Rak
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
📧 <https://orcid.org/0000-0003-0042-1406>
✉ maciej.rak@uj.edu.pl

Monika Brytan-Ciepielak
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
📧 <https://orcid.org/0000-0003-4751-8213>
✉ monika.brytan@doctoral.uj.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzenci

dr hab. Monika Buława, prof. IJP PAN
prof. dr hab. Halina Karaś
prof. dr hab. Anna Tyrpa
prof. dr hab. Jan Święch

Opracowanie redakcyjne
Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki
Paweł Sepielak

Grafika na okładce
Zuzanna Kubowicz

ISBN 978-83-8138-717-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-718-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381387187>

Książka dofinansowana przez Wydział Polonistyki UJ, Muzeum Niepodległości
w Myślenicach oraz Fundację Studentów i Absolwentów UJ „Bratniak”

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Przedmowa	9

Gwara kliszczacka

Józef Kąś, <i>Kultura materialna Kliszczaków w ujęciu dialektologicznym i etnograficznym na tle gwar Małopolski południowej. Nazwy części wozu. Wprowadzenie</i>	13
Maciej Rak, <i>Badania dialektologiczne dotyczące gwary kliszczackiej</i>	83
Barbara Batko-Tokarz, <i>Czego na temat Więciórki i jej gwary można dowiedzieć się z Porównawczego słownika trzech wsi małopolskich Mariana Kucały i zastosowanego w tym dziele układu tematycznego?</i>	97
Monika Brytan-Ciepielak, <i>Gwara Pcimia (powiat myślenicki) dawniej i dziś</i>	117

Kultura kliszczacka

Katarzyna Ceklarz, <i>Kliszczacy – między etnograficzną kreacją a współczesnym projektem tożsamościowym</i>	129
Gabriela Gacek, <i>Kliszczacka muzyka. O współczesnej sprawczości dawnych ludoznawczych etykiet</i>	147
Jakub Skalka, <i>Status i perspektywy Kliszczaków. Badania opinii mieszkańców pogranicza powiatów suskiego i myślenickiego – zarys problematyki</i>	167
Klaudia Rams, <i>Perspektywa rozwoju turystycznego regionu Małopolski na podstawie dziedzictwa kulturowego Kliszczaków</i>	179
Paulina Karpeta, Olga Radziszewska, <i>„Co kón zobacył, to nie wiadomo...” – opowieści wierzeniowe jako element budowania tożsamości kliszczackiej</i>	195
Bartłomiej Dyrz, <i>Zakazany pisarz – Pobratymiec</i>	205
Indeks osób	215
Indeks nazw geograficznych	217

KULTURA MATERIALNA KLISZCZAKÓW W UJĘCIU DIALEKTOLOGICZNYM I ETNOGRAFICZNYM NA TLE GWAR MAŁOPOLSKI POŁUDNIOWEJ. NAZWY CZĘŚCI WOZU. WPROWADZENIE

Słowa kluczowe: dialektologia, słownictwo gwarowe, gwara kliszczacka

Keywords: dialectology, dialectal vocabulary, the Kliszczak dialect

Po ukończeniu pracy nad *Ilustrowanym leksykonem gwary i kultury podhalańskiej* (KąśILG) niejako naturalnym krokiem było dla mnie zwrócenie się w stronę gwary i kultury powiatu myślenickiego, regionu, w którym mieszkam od ponad 40 lat. To region zaniedbany dialektologicznie, a przecież bardzo ciekawy, bo leżący na styku dwóch ważnych kultur: podhalańskiej i lachowskiej (krakowskiej), zróżnicowany wewnątrz językowo i etnograficznie. Z dotychczasowych, obszerniejszych opracowań przypomnijmy kilka tytułów: *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich* autorstwa prof. Mariana Kucały (1957) oraz *Monografia powiatu myślenickiego* pod red. prof. Romana Reinfussa (1970), *Kultura ludowa Górali Kliszczackich* pod red. Katarzyny Ceklarz i Justyny Masłowiec (2015). Ważną i wartościową pracą jest *Słownictwo i kultura ludowa gminy Wiśniowa* (Słownictwo 2018), praca zbiorowa studentów Koła Naukowego Językoznawców UJ, przygotowana pod merytoryczną opieką prof. Macieja Raka. W roku 2020 w ramach serii *Krakowiacy, Lachy, Górale, stroje wsi małopolskich*, wydanej przez Małopolskie Centrum Kultury w Nowym Sączu pod red. Marii Brylak-Załuskiej, ukazał się tom pt. *Górale Zagórzańscy. Górale Kliszczacy* w opracowaniu Katarzyny Ceklarz i Doroty Majerczyk (2020). Nie brak też innych, szczegółowych prac poświęconych bądź to wybranym punktom terenowym, bądź wybranym problemom językowym.

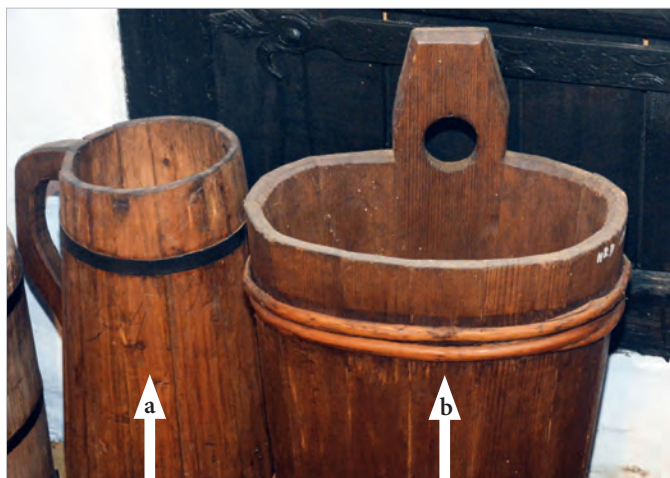
Jak wspomniałem na wstępie, moje pogłębione zainteresowanie językiem i kulturą powiatu myślenickiego zaczęło się w roku poprzednim. Po przeanalizowaniu różnorodnych możliwości i ujęć metodologicznych zdecydowałem się na opracowanie tematyczne, a nie na klasyczny słownik w ujęciu alfabetycznym. Opracowałem w tym celu projekt postępowania metodycznego, komputerową bazę danych odpowiadającą potrzebom takiego opracowania i rozpocząłem gromadzenie materiału językowego i ikonograficznego. Pandemia koronawirusa w poważnym stopniu ograniczyła badania terenowe.

Sygnalizowany w tytule problem nie rości sobie bynajmniej pretensji do opracowania całościowego i pełnego. W zamierzeniu ma to być opracowanie przede wszystkim inne w porównaniu z dotychczasowymi opracowaniami gwarowymi i etnograficznymi. Owa nowość ma polegać na sposobie prezentowania faktów językowych i etnograficznych oraz na sposobie ich redakcyjnej prezentacji.

Metodologicznym założeniem opracowania jest konstatacja, iż w okresie powojennym tempo zmian cywilizacyjnych i językowych na wsi znacznie przyspieszyło. Doprowadziło to w relacjach międzypokoleniowych do silnego osłabienia, a nie rzadko zerwania związków językowo-kulturowych. W efekcie coraz szybciej tworzy się sytuacja charakteryzująca się tym, że elementy kultury materialnej jeszcze istnieją, natomiast ich nazwy, przeznaczenie, budowa i zasady ich działania stają się coraz mniej wyraziste i zgodne z pierwotną semantyką. W odpowiedzi na prośbę o nazwę przedmiotu i objaśnienie jej znaczenia często słyszy się np.: *to było takie drewno, nosiło się na tym wode* (chodzi o *nosidła* (fot. 1), czyli drążek z łańcuszkami na końcach, zakładany na barki, używany do noszenia wody z dalszej odległości), *a to jes, widzi pan, putnia* (w rzeczywistości to była drewniana *konewka*) (fot. 2) itp.

Fot. 1. Nosidła; fot. JK; ze zbiorów IT w Sułkowicach

Fot. 2.
Konewka i putnia;
fot. JK; ze zbiorów PE-ZG
a – konewka
b – putnia

Wraz z powolnym zastępowaniem dawnych narzędzi nowymi zaciera się wyrazistość semantyczna tych pierwszych. Tak stało się już np. z nazwami mnóstwa specjalistycznych hebli, zastąpionych przez frezy.

Wskazane tu fakty językowe i pozajęzykowe skłaniają do wyboru odpowiedniej redakcji opracowania. Przewiduję, że będzie ono trójelementowe. Element pierwszy to opis przedmiotów, ich budowy i funkcji, opis przypominający opowieść przewodnika. Element drugi to ilustracje w formie zdjęć i rysunków, sytuowane przy tekście, by łatwiej można było kojarzyć opis z artefaktem. Element trzeci to słownik tematyczny, odnoszący się do opisywanego działu kultury materialnej, zawierający synonimy z gwar sąsiednich oraz informacje o zasięgu geograficznym głównych haseł i ich synonimów. W przyszłości opracowanie zostanie wzbogacone mapami przedstawiającymi poszczególne kliszczackie określenia narzędzi, urządzeń i ich części z uwzględnieniem synonimicznego nazewnictwa w wybranych miejscowościach Małopolski południowej, a zwłaszcza w gwarze podhalańskiej i orawskiej, i nazewnictwa z terenów myślenickich, położonych na północ od regionu kliszczackiego. Do sporządzenia takich map konieczne jest uzupełnienie danych z dotychczas uwzględnionych punktów terenowych oraz poszerzenie siatki takich punktów. Obecne warunki nie sprzyjają prowadzeniu badań terenowych.

W przedstawianym poniżej tekście łatwo można zauważyć luki w podawanych informacjach o geografii językowej i synonimach leksykalnych. Jak zaznaczono wcześniej, niniejsze opracowanie nie rości sobie praw do miana opracowania wyczerpującego. Z zakresu geografii językowej regiony opracowane w miarę rzetelnie to Orawa i Podhale. Dane z pozostałych regionów, w tym też kliszczackiego, wymagają uzupełnień. Na razie bardziej chodzi o pokazanie metody niż wyników końcowych.

Do kogo adresowane jest takie opracowanie? Do wszystkich zainteresowanych pogłębieniem, a może i zdobyciem wiedzy o kulturowych źródłach swojej tożsamości regionalnej, a więc do uczniów, studentów, przewodników, mieszkańców środowisk wiejskich i pozostałych osób interesujących się kulturą ludową.

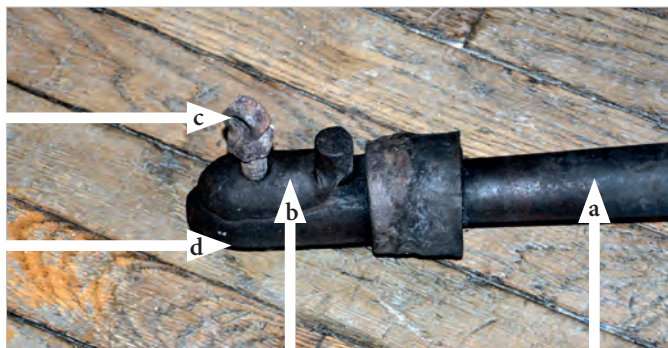
A oto fragment dłuższego tekstu poświęconego opisowi wozu na drewnianych kołach. W zamyśle autora ma on prezentować sposób prowadzenia narracji o opisywanym sprzęcie.

Wóz jest konstrukcją, wbrew pozorom, bardzo złożoną, o czym świadczy choćby 260 nazw jego części składowych zanotowanych w samym tylko powiecie myślenickim i dodatkowo ok. 460 w pozostałych gwarach Małopolski południowej (od Orawy po Piwniczną). Zatem w sumie ok. 690 niepowtarzających się określeń. I to w badaniach sondażowych!

Historię rozwoju konstrukcji wozu konnego można streścić w trzech hasłach: *drewniok, zeleźniok i gumiok*.

Fot. 3.
Oś drewnioka z podłózkami; fot. JK
a – oś
b – podłózka

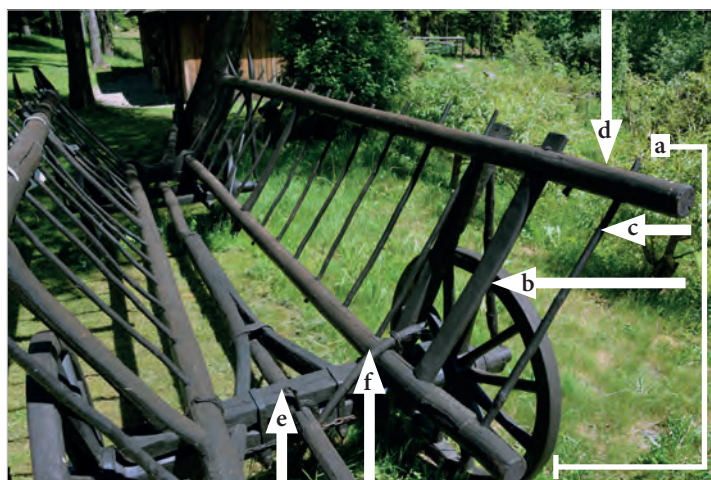
Fot. 4.
Oś zeleźnioka; fot. JK; ze zbiorów IT w Sułkowicach
a – oś
b – zabka
c – śróbka
d – stycla

Fot. 5. **Gumiok**; fot. JK

Drewniak (fot. 3) to dawny wóz z osiami drewnianymi, *zeleźniok* (fot. 4) to wóz z osiami żelaznymi, natomiast *gumiok* (fot. 5) to wóz z kołami ogumionymi.

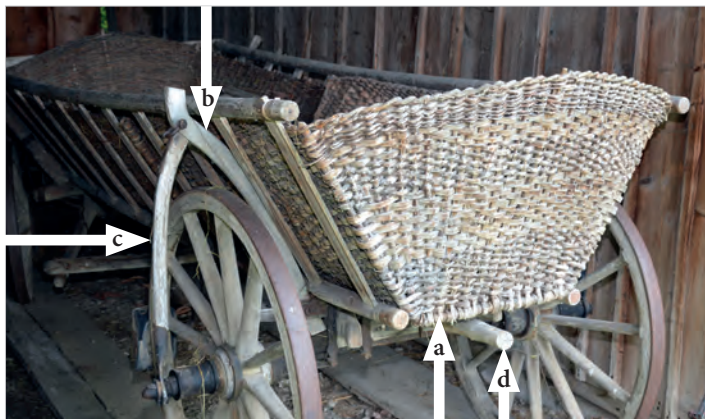
Współcześnie dominują wozy trzeciego typu, rzadko spotyka się *zeleźnioki*, natomiast *drewnioki* spotykane są wyjątkowo rzadko. Spotyka się je jako eksponaty muzealne, zachowane jeszcze w skansenach bądź też używane zupełnie okazjonalnie, np. podczas dożynek. Wskazane powyżej trzy typy wozów różnią się konstrukcyjnie. Najbardziej zróżnicowanymi elementami konstrukcyjnymi wozu są koła i osprzęt, czyli skrzynia ładunkowa, *lytry* (fot. 6), *półkoski* (fot. 7), *platforma* (fot. 8), *osłony* (fot. 9) zakładane do *kołowrotów* (fot. 10).

Fot. 6. **Lytra**; fot. JK;
ze zbiorów MSidz

- a – lytra
- b – śmigła
- c – scebel
- d – drong
- e – zotylnik
- f – zowojna

Fot. 7.

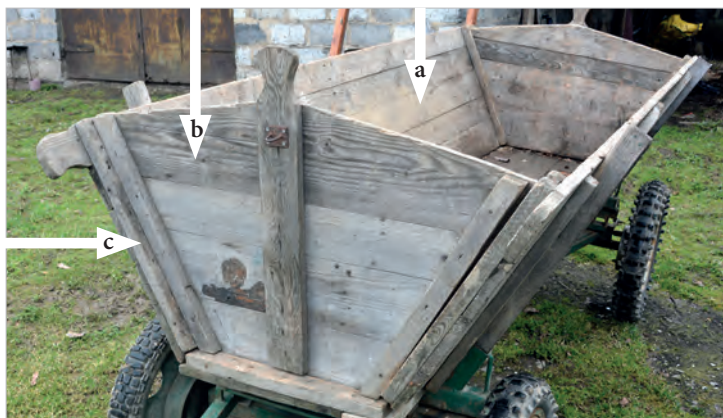
Półkosek; fot. JK;
ze zbiorów PE-ZG

a – półkosek
b – krzywacka
c – podkulek
d – ogón

Fot. 8.

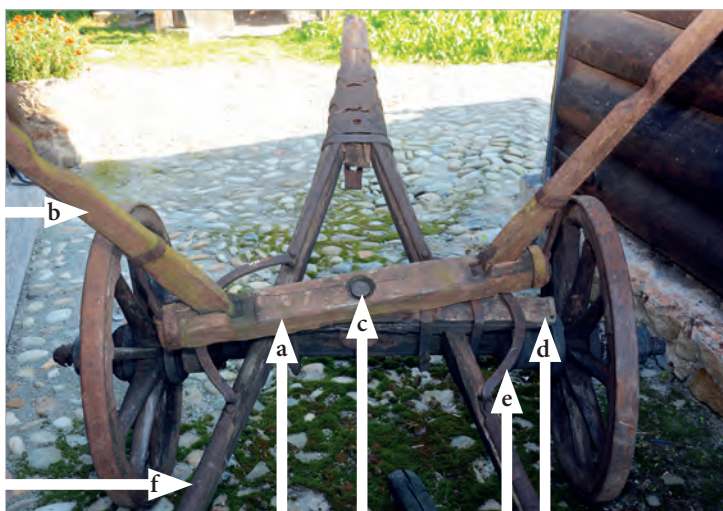
Platforma zawieszona
na ścianie; fot. JK
a – biga

Fot. 9.
Oślioniok; fot. JK
 a – osłona
 b – scyt
 c – sponga

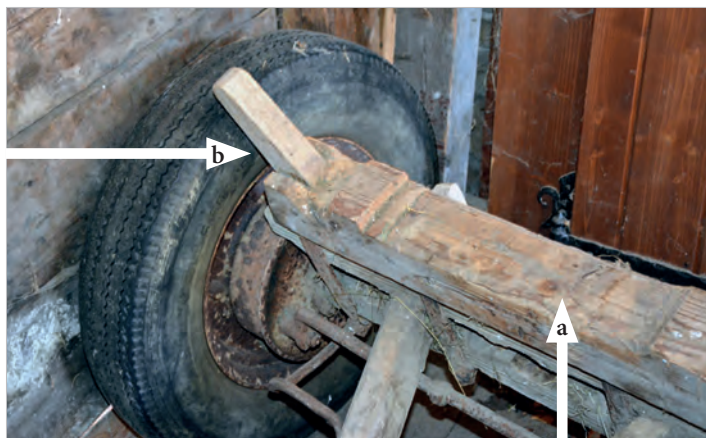

Fot. 9a.
Paka na wozie; fot. JK

Fot. 10.
Kołowrót; fot. JK;
 ze zbiorów SDob
 a – kołowrót
 b – kłonica
 c – sierdzyń
 d – nosod
 e – skrynt
 f – śnice

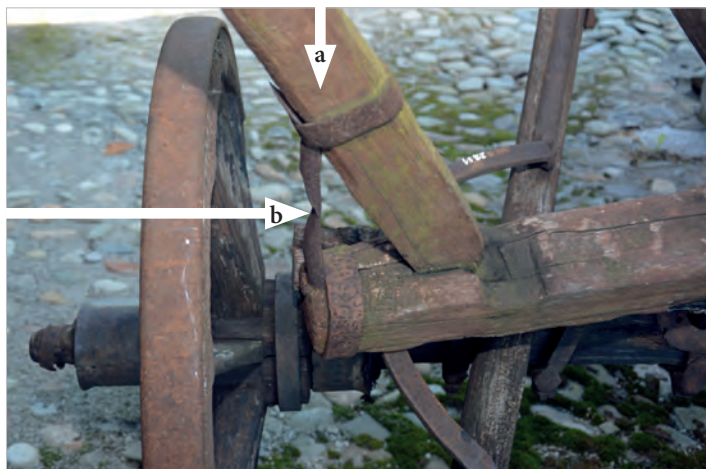

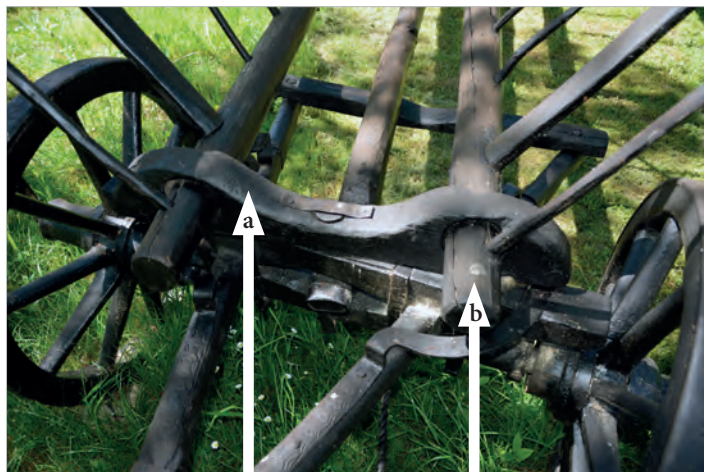
Fot. 10a.
Kołowrót lasowy;
fot. JK
 a – kołowrót lasowy
 b – kłonicka

Fot. 10b.
Kołowrót lasowy
 (bez kłonic); *fot. JK*
 a – kołowrót lasowy

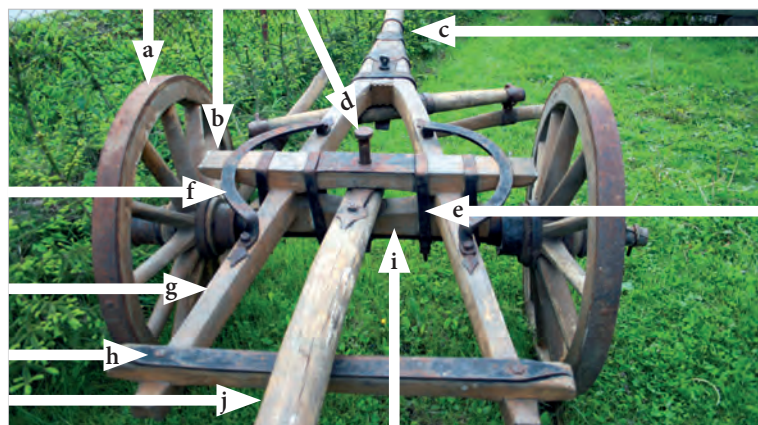
Fot. 10c.
Spórka; *fot. JK;*
ze zbiorów SDob
 a – kłonicka
 b – spórka

Fot. 10d.
Kołowrót do lyter;
fot. JK; ze zbiorów MSidz
a – kołowrót do lyter
b – drong lytry

Całość konstrukcji drewnianej tak w *drewnioku*, jak i w *zeleźnioku* to tzw. *skłodka*. Robiona jest przez wyspecjalizowanego stolarza. Drewniana *skłodka* przekazywana jest kowalowi, który *skłodkę kuje*, czyli dorabia wszystkie elementy żelazne w zależności od typu wozu.

Wóz składa się z dwóch części, tzw. *kar* – *kary przedniej* (fot. 11) i *kary zadniej* (tylnej; fot. 12). Połączone są *ozworą* (fot. 11, 12), czyli drążkiem o średnicy ok. 10 cm. Jej przedni koniec znajduje się między *obsadem* (fot. 11) i *nosadem* (fot. 11). Nad *nosadem* znajduje się *kołowrót*, a przez wszystkie te elementy konstrukcyjne (łącznie z *ozworą*) przechodzi pionowo *sierdzyń* (fot. 11), czyli gruby i długi sworzeń.

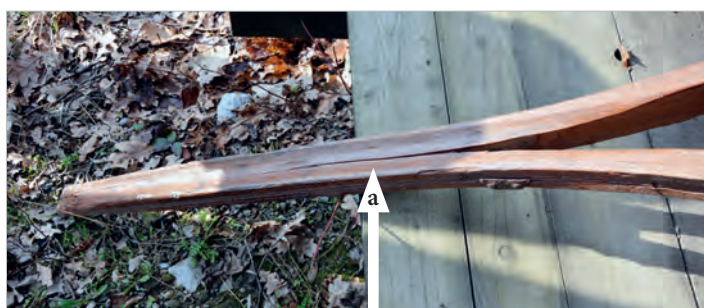

Fot. 11.
Kara przed-
nia; fot. KM
a – koło
b – nosod
c – dysiel
d – sierdzyń
e – klorynek
f – skrynt
g – śnice
h – podyma
i – obsod
j – ozwora

Fot. 12.
Kara zadnio; fot. JK
a – krimpok
b – ozwora
c – witka

Fot. 13.
 Wyżłobienie
 w **krimpoku; fot. JK**

Fot. 14.
Lytercok z lyterkami;
fot. JK
a – lyterka

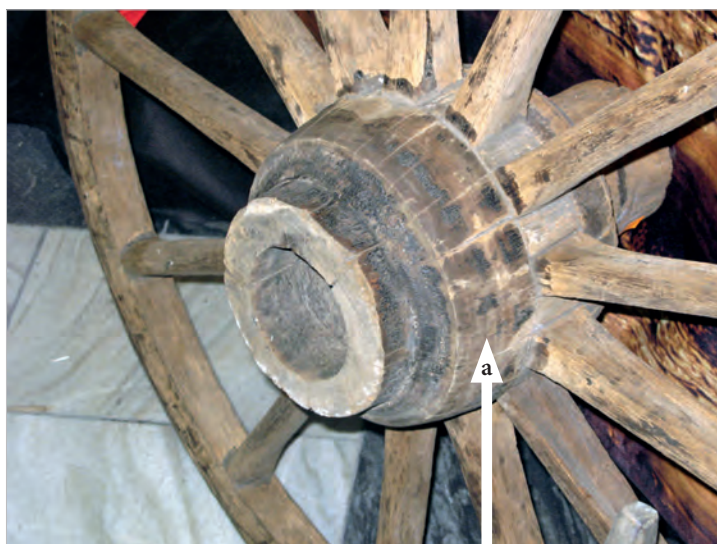
W połowie długości *ozwory*, między *karami*, znajduje się *krimpok* (fot. 12) z połużnym wyżłobieniem od spodu (fot. 13), w który wchodzi *ozwora*. Na *ozworę* i *krimpok* nasadzona jest *witka* (fot. 12). Jej poluzowanie pozwala skrócić lub wydłużyć wóz w zależności od rodzaju zakładanego na wóz osprzętu, np. długich *lyter* lub krótszych *lyterek* (fot. 14) itd. Stąd też *ozwora* wystaje poza *zadnią karę*. Na *ogonie* (fot. 7), czyli owym wystającym końcu *ozwory*, bardzo chętnie siadały dzieci idące do szkoły lub ze szkoły, no i oczywiście spędzane były ostro batami przez furmanów

z obawy, by dziecko nie włożyło nogi między szprychy koła. Za *zadnią karą* w *ozwo-*
rze jest wywierconych na wylot kilka otworów, przez które przetyka się *zotylnik*
(fot. 6). W ten sposób całość wozu jest zabezpieczona przed rozciąganiem się.

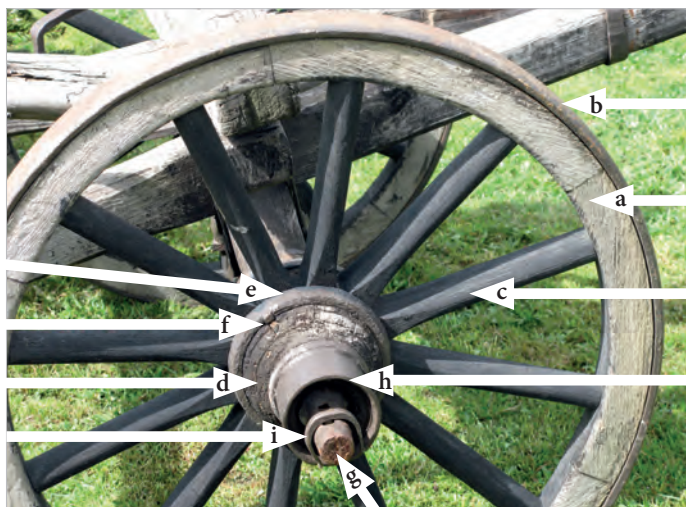
Przodek. Przednio kara

Oś

Zarówno w *przedniej*, jak i w *zadniej karze* znajdują się dwa główne elementy wspólne: *osie* oraz *koła*. Pozostałe elementy mogą się różnić konstrukcyjnie. Oś pierwotnie była drewniana, wykonana z drewna jesionowego jako odpornego na pękanie i niebutwiejącego. Końce osi, na których obraca się *głowa* (fot. 15, 16), czyli piasta koła, są lekko stożkowe. Taki sam kształt ma też zresztą oś żelazna. Historycznie oś była całkiem drewniana, bez żadnych dodatków żelaznych, czyli drewniana *głowa* obracała się na drewnianej osi, a przed spadnięciem koła zabezpieczała gruba, drewniana przetyczka. Na *głowie* koła nie było żadnych elementów żelaznych, w tym przede wszystkim *wywijanki* (fot. 17), o czym w dalszej części tekstu. Znaczącym udoskonaleniem było wzmocnienie osi *podłózką* (fot. 3), czyli okuciem jej spodniej strony żelazną zaokrągloną listwą, zapobiegającą szybkiemu zdzieraniu się osi. Dla pewniejszego umocowania *podłózek* na obu końcach osi łączono je niekiedy żelazną spinką.

Fot. 15.
Głowa bosoka;
fot. JK; ze zbiorów
MuzWork

Fot. 16.

Koło; fot. JK

a – zwono

b – ryfa

c – sprycha

d – głowa

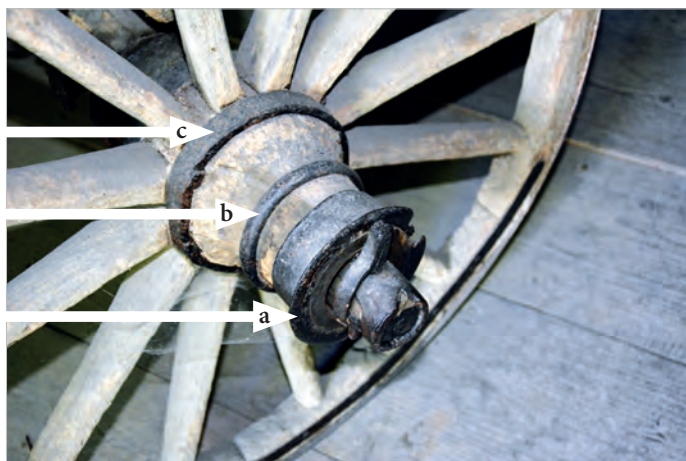
e – cybont

f – spinka

g – styła

h – końcówka

i – obłapka

Fot. 17.

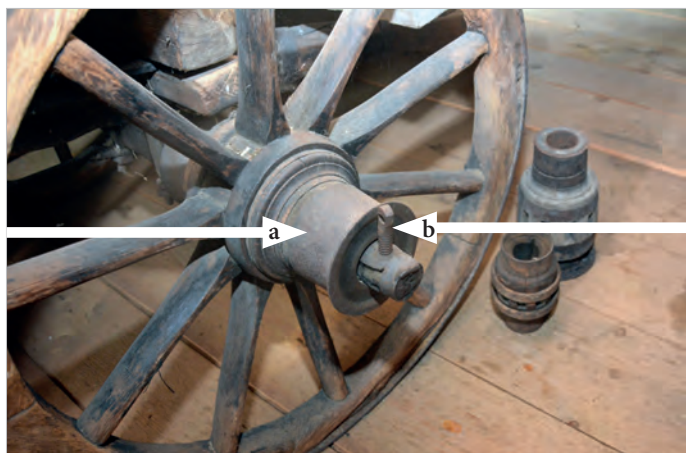
Wywijanka; fot. JK;

ze zbiorów MT-CzG

a – wywijanka

b – średnik

c – cybont

Fot. 17a.

Wywijanka; fot. JK;

ze zbiorów ASBogd

a – wywijanka

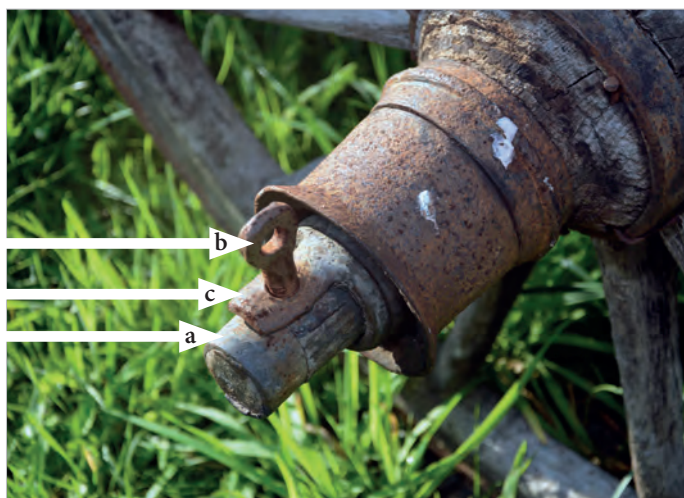
b – śróbka

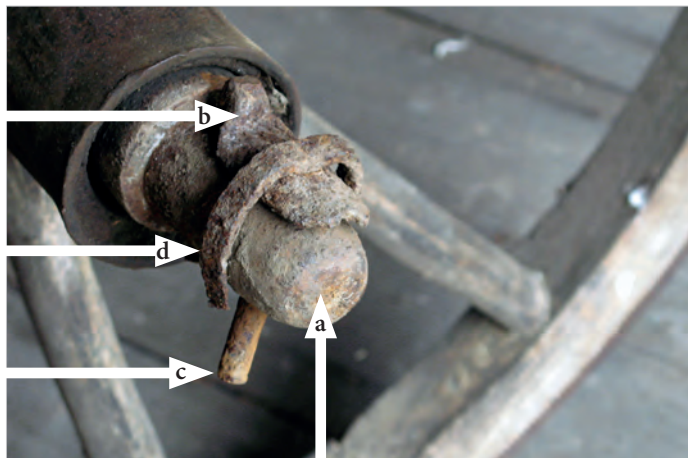
Końcówka osi drewnianej różni się od końcówki osi żelaznej. Na końcu osi drewnianej nabita jest *synklówka* (fot. 18, 18a), tj. żelazna obręczka o szerokości ok. 5 cm, zapobiegająca pękaniu końca osi pod wpływem naprężeń w czasie jazdy. Przez oś i *synklówkę* przewiercony jest otwór, w którym wkręcony jest *lonik* (fot. 18a), nazywany też *śróbką*. *Lonik* jest celowo gwintowany, a nie przetykany przez otwór, by nie wypadł. *Lonik* w *drewnioku* nie może być taki jak w późniejszych *zeleźniokach*, czyli z *obląpkami* (fot. 19), ponieważ *lonik* w *drewnioku* musi być grubszy i dłuższy od średnicy *synklówki*. To on zabezpiecza koło przed spadnięciem z osi. O wystający z obu stron osi *lonik* ociera się *wywijanka*, opasująca głowę koła od strony zewnętrznej.

Fot. 18.
Synklówka;
fot. JK; ze zbiorów
MSidz

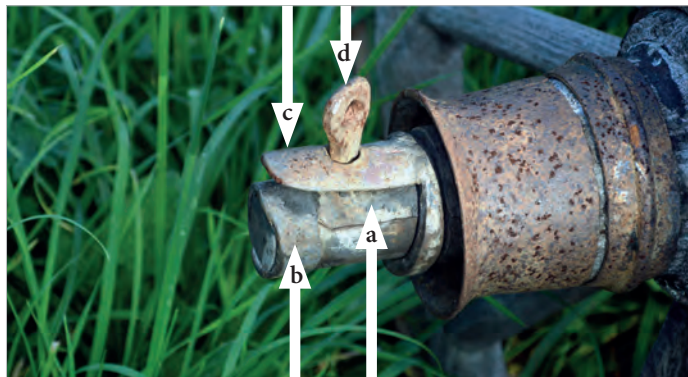
Fot. 18a.
Synklówka; fot. JK;
ze zbiorów ASBogd
a – synklówka
b – śróbka
c – stycla

Fot. 19.

Stylca; fot. JK**a – stylca****b – zabka****c – lonik****d – oblapka**

Etapem przejściowym między typowym *drewniakiem* a *zeleźniakiem* była konstrukcja, w której oś dalej pozostawała drewniana, ale pojawił się już element typowy dla *zeleźnioka*, mianowicie *stylca* (fot. 20), jeszcze nie zamknięta na wzór zdejmowanego kapturka (jak w *zeleźnioku*), ale już nasadzana na oś tuleja i przetykana wkręcaną *śróbką*. Oczywiście taka konstrukcja mogła funkcjonować po osadzeniu w głowie koła *buksy* (fot. 21, 21a), czyli łożyska ślizgowego. Tę rzadko już spotykaną konstrukcję udało się udokumentować w Bogdanówce w prywatnych zbiorach Andrzeja Słoniny z Bogdanówki.

Fot. 20.

Stylca pierwotna;

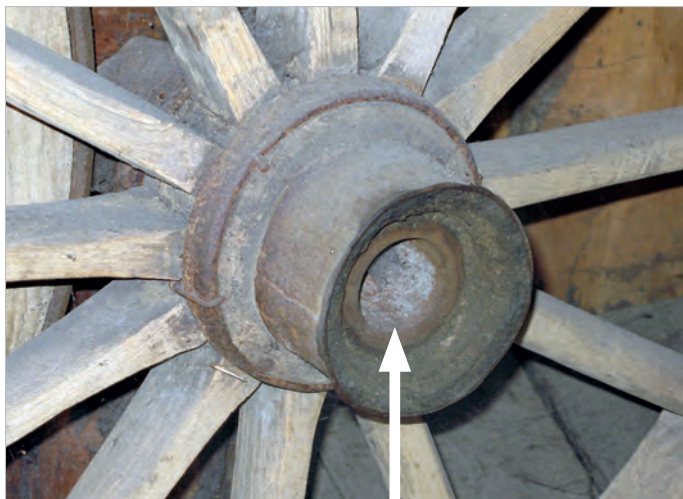
fot. JK; ze zbiorów

ASBogd

a – stylca pierwotna**b – synklówka****c – zabka****d – śróbka**

Koniec osi żelaznej to *synkiel* (fot. 22). Nasadzona jest nań *stylca*, inaczej *kabzla*, rodzaj zamkniętego kapturka (fot. 19). *Stylca* dochodzi do *buksy*. Aby *stylca* się nie zsunęła i przez to nie spadło z osi koło, przez *stylcę* i oś przewiercone są na wylot dwa pionowe otwory. Przez pierwszy z nich, od strony zewnętrznej, przechodzi *lonik* z *oblapkami* (po nowemu – fot. 23) lub *śróbka* (po staremu – fot. 24), a przez drugi

przechodzi trzpień *zabki* (fot. 23), połączony z nią na stałe. *Zabka* ma jeden koniec wywinięty, drugi zaś płasko przylega do *stycli*. Nie jest to element zawsze konieczny. Jest jednak niezbędny, kiedy na *synkiel* zakłada się *luśnię* (fot. 26) (w *przedniej karze*) lub *podkulek* (fot. 7) (w *zadniej karze*) dla podparcia *lytry*. Wtedy *oko* (fot. 27) *luśni* lub *podkulka* utrzymują się między owym wywinięciem *zabki* a *lonikiem*. Od strony *obsadu* na osi osadzona jest na stałe *gonzew* (fot. 25) – żelazna (niegdyś wiklinowa) obręczka, zabezpieczająca piastę koła przed ocieraniem się o *obsod*.

Fot. 21.
Buksa; fot. JK

Fot. 21a.
Buksa luzem;
fot. JK; ze zbiorów IT
w Sułkowicach

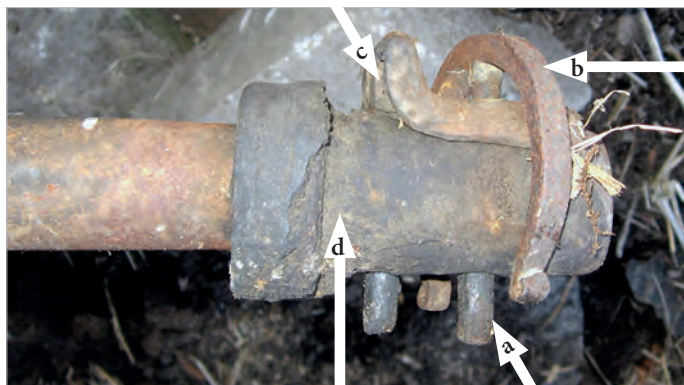

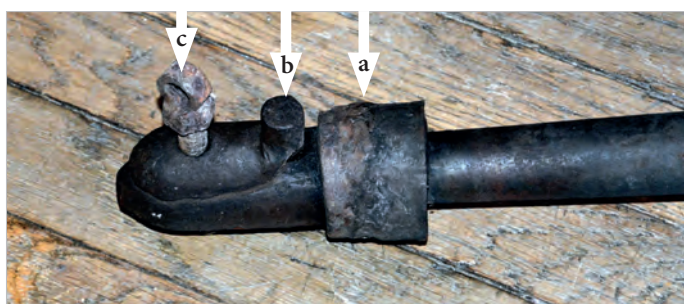
Fot. 22.
Synkiel osi zeleźnioka;
fot. JK; ze zbiorów MSidz
a – synkiel
b – gonzew

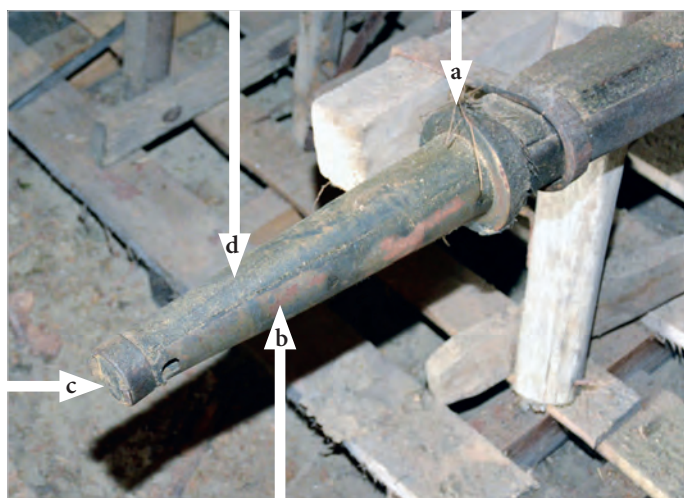
Fot. 22a.
Stycla na synklu;
fot. JK; ze zbiorów MNMyśl
a – stycla
b – gonzew

Fot. 23.
Lonik z obłapkami;
fot. KGł
 a – lonik
 b – obłapka
 c – zabka
 d – stycla

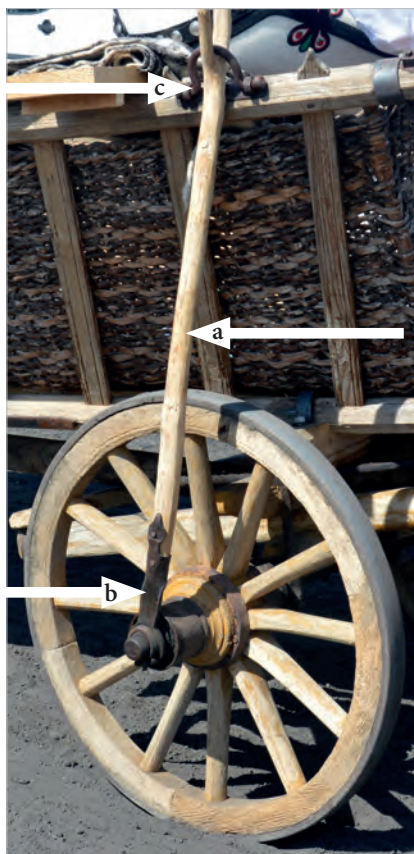

Fot. 24.
Styla; *fot. JK; ze zbiorów IT w Sułkowicach*
 a – stycla
 b – zabka
 c – śróbka

Fot. 25.
Gonzew; *fot. JK; ze zbiorów PE-ZG*
 a – gonzew
 b – podłózka
 c – synklówka
 d – oś drewniano

Fot. 26.
Luśnia; fot. PM
a – luśnia 1
b – luśnia 2
c – hantaba

Fot. 27.
Oko luśni 2
lub podkulka; fot. JK
a – oko
b – listek

Koło

Koło wozu w stosunkowo krótkim okresie przeszło bardzo znaczącą ewolucję, mianowicie od koła *bosiego* do ogumionego. Ta ewolucja dotyczy zewnętrznej strony obwodu koła. Druga, bardzo widoczna zmiana to zastąpienie szprych pełnymi felgami. Warto zwrócić uwagę, że zmiana taka dokonała się również w samochodach.

W konstrukcji drewnianych kół na badanym terenie zwraca uwagę jeden bardzo istotny szczegół. Otóż przednie koło jest mniejsze, ma 10 szprych (fot. 28), natomiast koło tylne jest nieco większe i ma 12 szprych (fot. 28a). Różnica w wysokości kół wynika z konieczności wyrównania poziomu między *kołowrotem* i tylnym *nosadem*. Ta różnica to grubość *kołowrotu*.

Fot. 28.
Koło drewniane przed-
nie w **rafoku**; fot. JK;
ze zbiorów ASBogd

Fot. 28a.
Koło drewniane zadnie
w **rafoku**; fot. JK;
ze zbiorów ASBogd

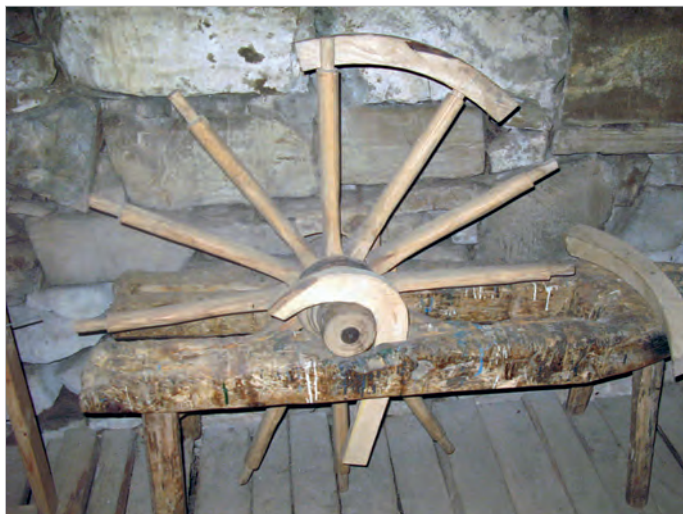
Fot. 29.
Koło **bose**; fot. JK;
ze zbiorów MuzWork

Zmiany konstrukcyjne koła wozu dokonywały się stopniowo. Najpierw było ono całkowicie i wyłącznie drewniane. W związku z tym wóz z takimi nieokutymi, czyli *bosymi kołami* (fot. 29) nazywany był *bosokiem*. Taka właśnie nazwa znana jest nie tylko u Kliszczaków, ale również na Podhalu, Orawie i na Spiszu. Dodać tu trzeba, że stan z przeszłości kontynuowany jest w nazewnictwie, natomiast *bosoka* jako artefaktu autor nie spotkał w terenie w żadnym z wymienionych regionów. Jedyny fizyczny dowód istnienia *bosoka* spotkać można w Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce. Koła *bosoka* tam występujące można określić jako bardzo masywne, masywniejsze w porównaniu z późniejszymi kołami *zeleźnioka*. Dwukrotnie szerszy niż w *zeleźnioku* jest drewniany obwód takiego koła. Masywniejsza jest też jego *głowa* (fot. 15). Szprychy ustawione są w nim prostopadle do *głowy*, bez charakterystycznego nieznacznego odchylenia na zewnątrz, typowego dla kół późniejszego *zeleźnioka*. Podkreślana tu masywność kół *bosoka* wynika oczywiście z konieczności stworzenia konstrukcji wytrzymałej na duże przeciążenia w czasie transportu towarów. *Głowa* również musiała być masywna, ponieważ nie była wzmacniana żadnymi opaskami żelaznymi.

Drewniany obwód koła składa się ze *zwon* (fot. 16), czyli dzwon. Każde *zwono* wsparte jest na dwóch szprychach, zatem w kole przednim jest ich 5, w tylnym zaś 6. Jest to więc zasadnicza różnica w porównaniu z *obodą*, wygiętym do okrągła jednym kawałkiem drewna. *Oboda* jest charakterystyczna dla wschodniej Małopolski i wschodniego Mazowsza.

Wyrobem drewnianych kół zajmował się kołodziej. Warsztat kołodzieja to *kobylica* (fot. 30, 30a). Składa się z dwóch równoległych, solidnych belek, wspartych na nogach. Na środku tych belek znajdują się zagłębienia, w których spoczywa *głowa*, czyli drewniana piasta. Kołodziej toczył ją wcześniej na *tokarni* (fot. 31, 31a) o napędzie nożnym lub ręcznym. Z kolei na *dziadku* (fot. 32) strugał szprychy. Na tymże *dziadku* do dziś struga się gonty, ponieważ takie gonty są bardziej cenione jako trwalsze niż gonty cięte maszynowo.

Fot. 30.
Kobylica kołodziejska;
*fot. KrK; ze zbiorów
MT-CzG*

Fot. 30a.
Kobylica kołodziejska;
*fot. JK; ze zbiorów IT
w Sułkowicach*

Fot. 31.
**Tokarnia ręczna do
głów;** *fot. JK; ze zbiorów
MuzWork*

Fot. 31a.
Tokarnia do drewna;
fot. JK; ze zbiorów SDob

Fot. 32.
Dziadek; fot. JK;
ze zbiorów IRZaw
a – głowa
b – podnożka

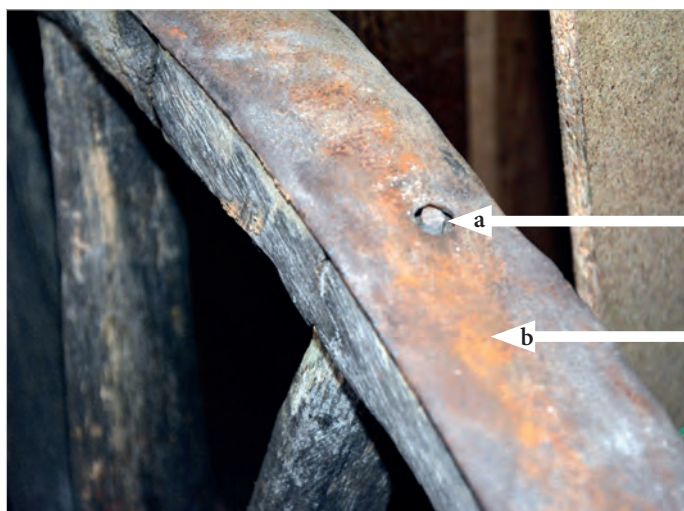
W *głowie* kołodziej wycinał precyzyjnie dłutem 10 lub 12 prostokątnych otworów, w których następnie osadzał szprychy. Były one ustawiane w *głowie* nie pod kątem prostym, lecz nieco ukośnie w kierunku na zewnątrz. Takie ustawienie szprych dawało kołu lekką amortyzację. Na każdych dwóch szprychach osadzone było jedno *zwono*, *zwona* zaś łączone były w środku *moźdzyniami*, tj. drewnianymi kołkami. Na koniec do *głowy* nabijano *bukse*, czyli łożysko ślizgowe. Koło można było już oddać kowalowi do okucia.

Kucie koła to precyzyjna i odpowiedzialna praca. Chodzi bowiem o to, by *ryfa* (fot. 16) ('obręcz') była ciasno dopasowana do *zwon*. Najpierw należy przygotować obręcz. W tym celu po żelaznej sztabie toczono drewniane koło, przenosząc jego obwód na sztabę. Odcinano kawałek sztaby nieco krótszy od obwodu koła, by po

zwarzeniu końców, nagraniu *ryfy* i naciągnięciu jej na *zwona* ciasno przylegała do koła. *Ryfę* nagrzewano stopniowo po obwodzie, przesuwając ją w palącym się kokisie. Po odpowiednim nagrzeniu nasuwano *ryfę* na *zwona* na ok. 1,5 cm. Resztę *ryfy* naciągano w trójkę *hołkiem* (fot. 33). Był to przyrząd w postaci mocnego, jesionowego trzonka z ruchomym, haczykowatym zaczepem. Kowal pomagał naciągać *ryfę*, przykładając do jej brzegu klocek twardego drzewa i uderzając w niego młotem. Dla dokładnego osadzenia *ryfy* na kole kowal kładł koło bokiem na kowadło i dobijał *ryfę*. Pracę kończyło przybicie *ryfy* do *zwon* *śtyfami* (fot. 34). Naciąganie *ryfy* na koło nazywano *obuwaniem* koła, boć przecież koło bez obręczy to *koło bosc*.

Fot. 33.
Hołek; fot. MEK

Fot. 34.
Śtyf; fot. JK; ze zbiorów
IT w Sułkowicach
a – śtyf
b – ryfa

Fot. 35.
Wywijanka tylko
 kielichowa; fot. JK;
 ze zbiorów ASBogd

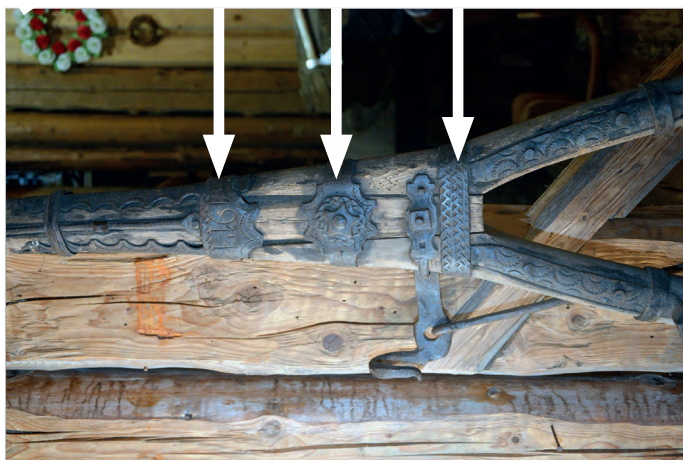
Kucie koła to nie tylko naciąganie na nie *ryfy*. Okuwana była również sama *głowa*. Po obu stronach szprych nakładany był stosunkowo wąski *cybont* (fot. 16), natomiast na oba końce *głowy* nabijano *opaski*, czyli żelazne pierścienie. *Opaska* zewnętrzna była szersza i we wcześniejszej wersji, bez *stycli* na osi, była wywinięta pod kątem prostym. Stąd taka *opaska* nazywana jest *wywijanką* (fot. 17, 17a). *Wywijanka* ocierała się o *śróbkę*, chroniąc koło przed spadnięciem. Kiedy na oś dodano *stylę*, to ona blokowała *bukse* i całe koło. *Wywijanka* nie była już potrzebna i *opaska* stawała się coraz bardziej równa (najpierw kielichowa – fot. 35, następnie całkiem równa – fot. 16). Dodatkową obręczką na *głowie*, między *oposkiem* a *wywijanką*, był czasem *średnik* (fot. 17). W nowszych okuciach tego elementu już nie ma.

Żelazna oś osadzona jest w wyłobieniu *obsadu*, zwanego też *progiem*. W przypadku osi drewnianej *obsadu* oczywiście nie ma. Nad *obsadem* znajdują się *śnice* (fot. 11), nad nimi zaś *nosod*. *Obsod* z *nosadem* i *śnicami* spięty jest czterema *klorynkami* (fot. 11), czyli *opaskami*. Takie *klorynki* znajdują się w obu *karach*. Końce *klorynek* są gwintowane i łączone poprzeczką, zwaną na Podhalu *kozą* (fot. 36). Co ciekawe, nawet ona, będąc w miejscu niewidocznym dla nikogo, bywa zdobiona kowalskimi *cyframi*, czyli tłoczeniami.

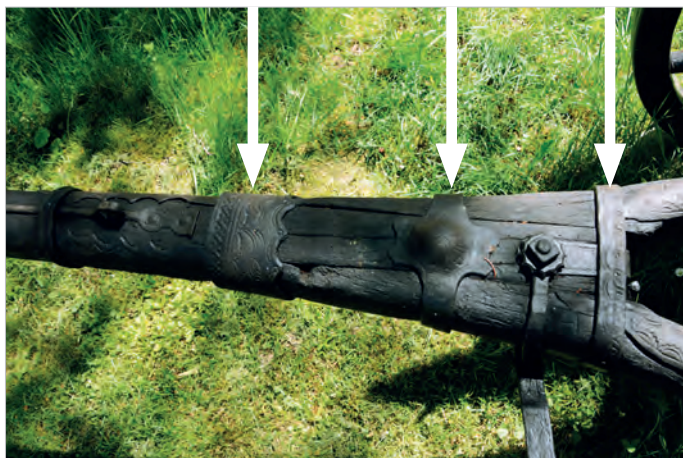
Śnice w przedniej *karze* to dwie ukośne beleczki wystające przed i za oś na ok. pół metra. Między przednimi końcami znajduje się *dysel* (fot. 11) – umocowany na stałe lub wyjmowany. Połączenie *śnic* i dyszla wzmocnione jest kilkoma (zwykle trzema) żelaznymi *okuciami* (fot. 37, 37a), tj. *opaskami*, a liczne zdobienia na nich świadczą o kunszcie artystycznym kowala i jego zdolnościach technicznych. Na końcach *śnic* za osią przymocowana jest *podyma* (fot. 11). Od góry dociskana jest *ozworą* i w ten sposób koniec dyszla nie opada na ziemię.

Fot. 36.
Koza na klorynkach;
*fot. JK; ze zbiorów
PE-ZG*

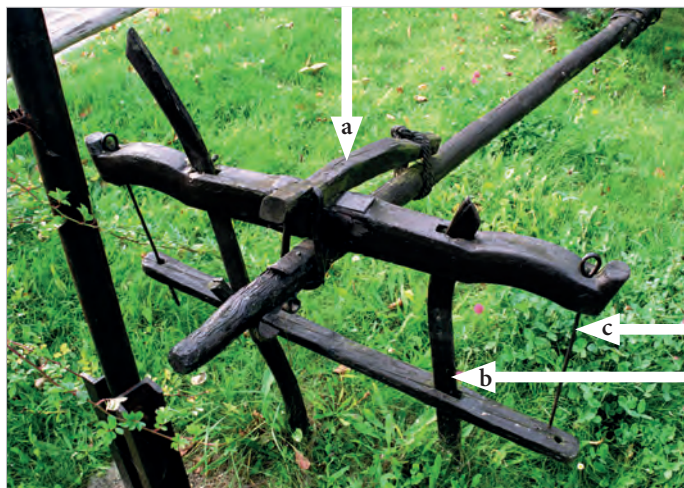
Fot. 37.
Okucia na dyśłu; *fot. JK;
ze zbiorów ASBogd*

Fot. 37a.
Okucia; *fot. JK;
ze zbiorów MSidz*

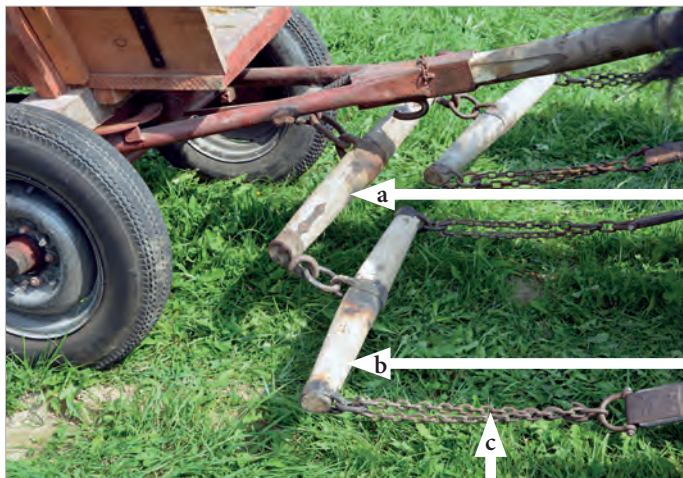

W tym miejscu warto przywołać obraz wozu przystosowanego specjalnie do zapręgu wołów lub krów, jaki autor spotkał ok. roku 2000 w Lipnicy Wielkiej na Orawie. Stanowił atrakcję regionalną przed miejscową restauracją. W wozie tym końce *śnic* za osią były króciuteńkie, miały ok. 15 cm długości, i nie było na nich *podymy*. Przed opadaniem dyszla zabezpieczało *jarzmo*, przymocowane na stałe do dyszla *przypinką* (fot. 38). Po wyprzęgnięciu zwierząt *jarzmo* wspierało się na ziemi na *snozkach*. Niestety ten jedyny swego rodzaju wóz, zamiast trafić do skansenu w Zubrzyicy Górnej, zgnił po trzech latach i pozostało po nim jedynie zdjęcie w *Słowniku gwary orawskiej* (Kąś 2011: XXVII).

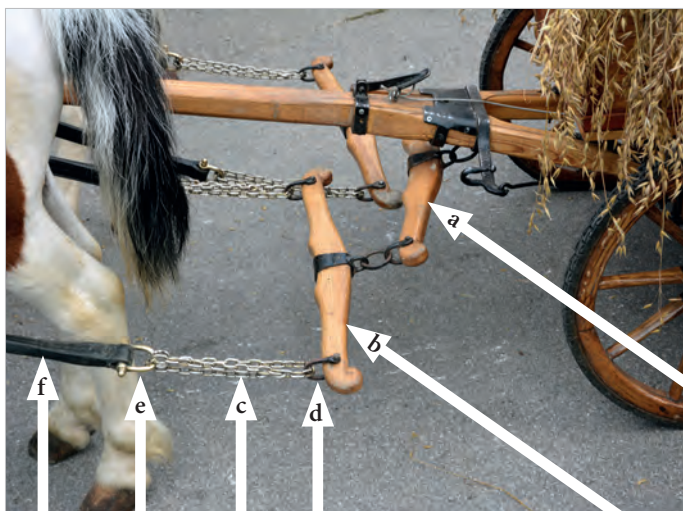

Fot. 38.
Jarzmo; fot. JK
a – przypinka
b – iglica
c – snozka

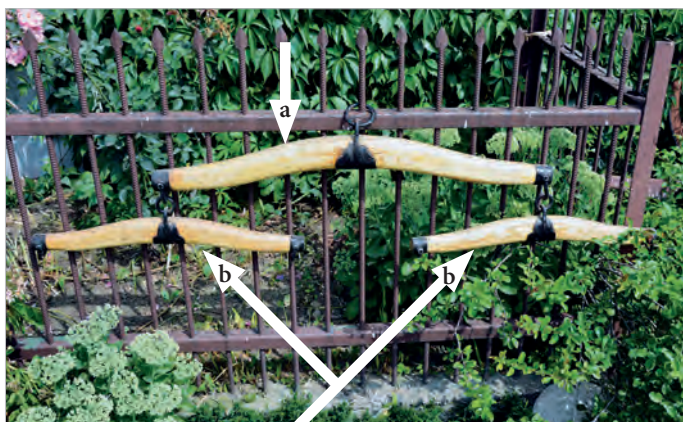
Na końcu dyszla między *śnicami* od jego spodniej strony umocowany jest hak do upinania *wogi* (fot. 39, 39a) na dwa konie. Odmianą *wogi* jest rzadko używana *ślepo woga* (fot. 39b) z *orcykami* na stałe przymocowanymi do *wogi*. Na drugim, przednim końcu, również po spodniej stronie, znajduje się podłużne okucie z *fornolem* (fot. 40) – hakiem, zwykle ozdobnym, zabezpieczającym pierścień *hartazla* (fot. 41) przed jego przesuwaniem się po dyszlu. Po górnej stronie z kolei znajduje się *kacka* (fot. 42), zabezpieczająca z kolei pierścień *hartazla* przed ześlizgnięciem się z dyszla. Koniec dyszla okuty jest *ślufką* (fot. 40).

Fot. 39.
Woga; fot. JK
 a – woga
 b – orcyk
 c – nokóńiec

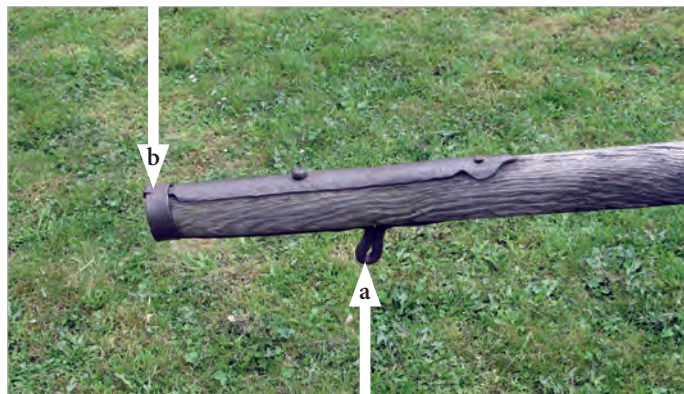

Fot. 39a.
Woga; fot. JK
 a – woga
 b – orcyk
 c – nokóńiec
 d – ucho
 e – skoblica
 f – pas

Fot. 39b.
Ślepo woga z orcykami do sań; fot. JK
 a – ślepo woga
 b – orcyk

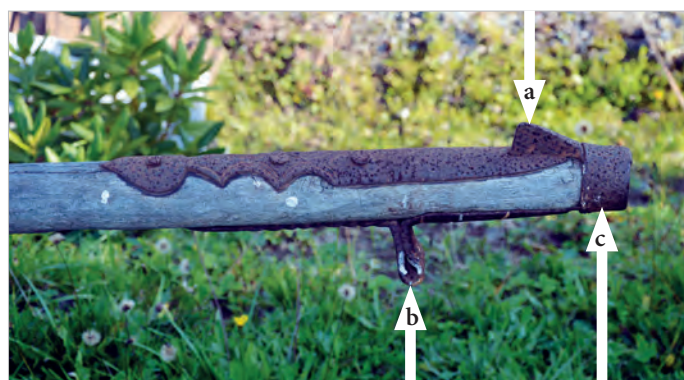

Fot. 40.

Fornol; fot. JK**a – fornol****b – ślufka**

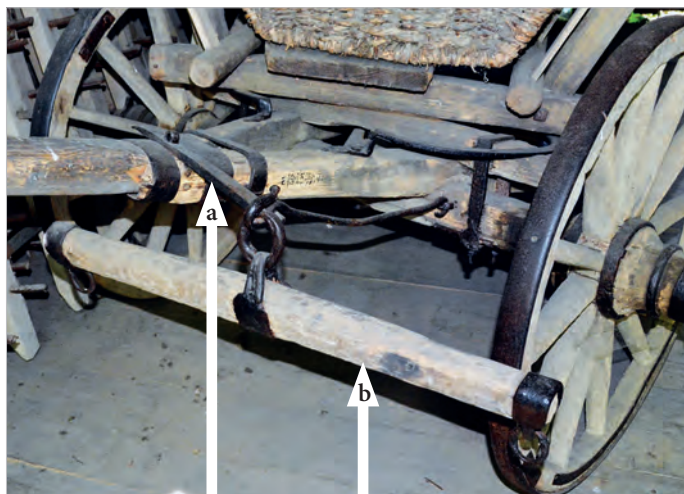
Fot. 41.

Hartazel; fot. JK**a – hartazel****b – podpierśnik****c – fornol**

Fot. 42.

Kacka; fot. JK;
ze zbiorów ASBogd**a – kacka****b – fornol****c – ślufka**

U nasady dyszla, z lewej jego strony, umocowana jest *półwoga* (fot. 43) – żelazna sztaba, zakończona hakiem do upinania *orcyka* (fot. 44) i połączona grubym drutem z osią. Na środku *orcyka* jest *ślufa* z *witką* (fot. 44), którą zakłada się na hak *półwogi*.

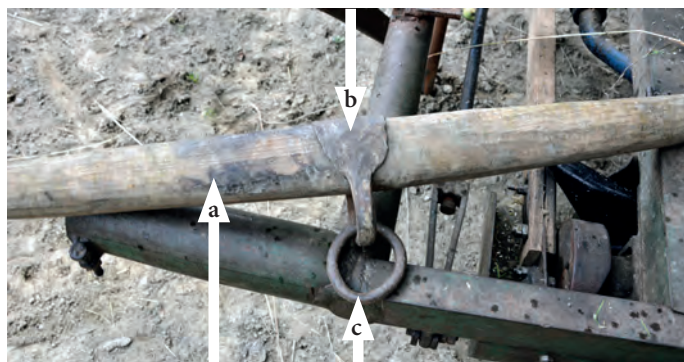
Fot. 43.

Półwoga; fot. JK; ze zbiorów MT-CzG

a – półwoga

b – orcyk

Na końcach *orcyka* są z kolei małe *ślufki* z *uchami* (fot. 44a), *okami* (fot. 44b) lub *hokami* (fot. 44c). *Hoki* umożliwiają szybsze uwolnienie konia z zaprzęgu, bo wystarczy tylko zdjąć *nokóńce* (fot. 39) z *hoków*, a nie trzeba ich rozpinąć i przewlekać przez *oka*. Stąd też, ze względów bezpieczeństwa, taki *orcyk* jest wykorzystywany przy zrywce drzewa. Nosi nazwę *orcyka lasowego* (fot. 44c). Kiedy używa się postronków z mocnych sznurów (nie łańcuchów), *orcyk* może nie mieć *ślufki*, ale jedynie zacięcie (fot. 44d).

Fot. 44.

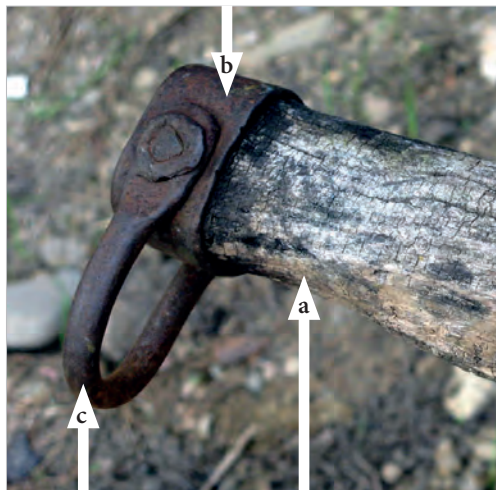
Orcyk; fot. JK

a – orcyk

b – ślufa

c – witka

Fot. 44a.
Ślufka, ucho na orcyku; fot. JK
 a – orcyk
 b – ślufka
 c – ucho

Fot. 44b.
Oko w orcyku; fot. DZ
 a – oko
 b – ślufka

Fot. 44c.
Orcyk lasowy; fot. JK

Fot. 44d.
Orcyk bez ślufek;
 fot. JK; ze zbiorów SDob

W przedniej *karze* nad *obsadem* jest kołowrót z wysokimi *kłonicami* (fot. 10). O *kłonicę* opierają się boczne deski skrzyni ładunkowej. Wysokie *kłonicę* wsparte są na końcu kołowrotu *spórką*, czyli żelazną podpórką (fot. 10c).

Przy wyjazdach do lasu po dłużycę zakłada się *kołowrót lasowy* z krótkimi *kłonicami* (fot. 10a) lub w ogóle bez *kłonic* (fot. 10b), by ładowanie drzewa na wóz było łatwiejsze. Jak wspomniano już wcześniej, przez *kołowrót*, *nosod*, koniec *ozwory* i *obsod* przechodzi gruby *sierdzyń*, łącząc *przodek* z *zadkiem*. *Kołowrót* porusza się po dwóch *skryntach* (fot. 11) – półkolistych płaskownikach, których końce przytwierdzone są do *śnic* z przodu i z tyłu osi. *Skrynty* zapewniają *kołowrotowi* i skrzyni ładunkowej utrzymywanie się w poziomie podczas skręcania.

Zadek. Zadnio kara

W *zadku* jest kilka różnic konstrukcyjnych w porównaniu z *przodkiem*. Po pierwsze nie ma takich samych *śnic*. Zamiast *śnic* występuje *krympok*, nazywany też *zadnimi śnicami*. *Krympok* wykonany jest z jednego, rozdwojonego kawałka drewna. Osadzony jest, podobnie jak *śnice*, w *przodku*, między *obsadem* i *nosadem*. Koniec *krympoka* jest wyżłobiony wzdłużnie od spodu i w to wyżłobienie wchodzi *ozwora*. Ze względu na owo wyżłobienie na Orawie i na Podhalu *krympok* nazywany bywa *złóbką*.

Drugą istotną różnicą między *zadkiem* i *przodkiem* jest brak na *zadku kołowrotu*. *Kłonicę* osadzone są bezpośrednio w *nosadzie* i mogą być wyjmowane.

Nadwozie

Wóz wykorzystywany jest do przewożenia różnych towarów, stąd różnice między częściami nadwozia, a w związku z tym zróżnicowane nazewnictwo takich wozów.

Najczęściej wykorzystywany jest *gnojok* (fot. 45) – wóz z niewysokimi bocznymi deskami, bez *scytów*, jak to jest w *osłonioku* (fot. 9), używany do wywożenia gnoju w pole. Można powiedzieć, że to najmniej wyspecjalizowany typ wozu. W *gnojoku* występują dwie boczne deski, *bocniorki* (fot. 45), oparte o *kłonicę*, i *spodniorka* (fot. 45), deska leżąca na *kołowrocie* i tylnym *nosadzie*.

Fot. 45.
Gnojok; fot. JK
 a – bocniorka
 b – spodniorka

Descok (fot. 46) ma szerokie boczne osłony, czasem zbite z trzech pojedynczych desek i tworzące błąty o wysokości ok. 75 cm. Z przodu i z tyłu między *spongami* (fot. 9) osadzone są *scyty* (fot. 9). Taka skrzynia ładunkowa nazywana jest *paką* (fot. 9a). Wóz z wysokimi *osłonami*, nazywany też *osłoniakiem*, wykorzystywany bywa do przewozu stosunkowo lekkich materiałów sypkich, np. trocin, a także drobnych zwierząt na targ. Jeśli *paka* jest za mała, szczególnie przy przewozie trocin, na *osłony* dokłada się jeszcze *przyłózki* (fot. 47), czyli dwie dodatkowe deski.

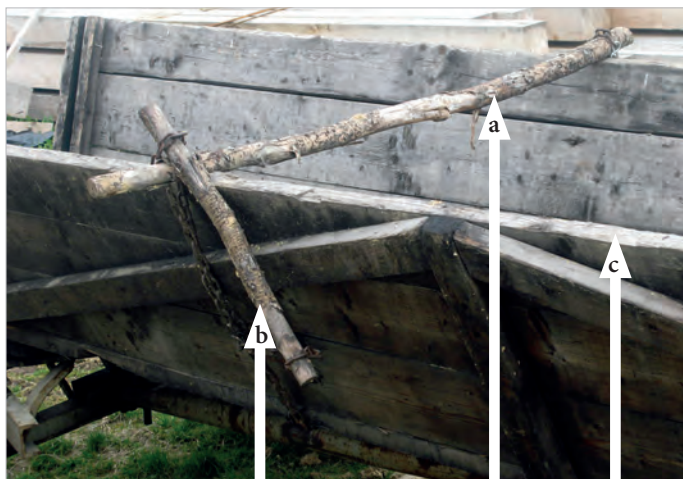

Fot. 46.
Descok; fot. KrK

Fot. 47.
Przyłózka; fot. JK

Fot. 48. Górtownik;
fot. JK
a – górtownik
b – śmigiel
c – osłona

Aby towar nie rozepchał i nie złamał *osłon*, *pakę lajtruje się*, czyli opasuje pośrodku wozu łańcuchem. Pewniejszym zabezpieczeniem jest *górtownik* (fot. 48), czyli poprzeczny drążek, którego końce połączone są łańcuchem, a z jednej strony łańcuch dociągnięty jest *śmigłem* (fot. 48).

Czasem zamiast rozkładanej *paki* na wóz zakłada się *kaśnię* – skrzynię zbitą na stałe, a przez to szczelną, używaną do przewozu materiałów sypkich, np. piasku. Pomysłową, a i rzadko występującą konstrukcją jest *hela*. To skrzynia zbita na stałe, podobnie jak *kaśnia*, przeznaczona do zwożenia z pola ziemniaków. *Hela* ma na dnie zamykany na zasuwę otwór, którym szybko i sprawnie zsypuje się ziemniaki do piwnicy. Konstrukcję i nazwę spotkano w podlimanowskiej Mordarce. To rzadkość na terenie Małopolski południowej.

Lytrzok (fot. 49), czyli wóz drabiniasty, wykorzystywany był do zwózki z pola zboża i siana. Był wykorzystywany, bo współcześnie używa się go coraz rzadziej,

a to w związku z upowszechnieniem się kombajnów zbożowych i balowania siana w folię.

Głównymi częściami *lytrzoka* są dwie *lytry*, czyli drabiny o długości ok. 5 m. Każda z nich składa się z dwóch *drongów* (fot. 6), czyli żerdzi, połączonych *sceblami* (fot. 6) i *śmigłami* (fot. 6). *Sceble* to okrągłe kije o grubości ok. 2 cm, wykonane z młodych świerczków, wycinanych dla przerzedzenia lasu. *Sceble* są nabite do *drongów* w odstępach ok. 30 cm i wystają z górnego drąga na ok. 5 cm. Pozwala to zachować większą stabilność snopów zboża lub siana. Przy końcach *lyter* i w ich środku zamocowane są wytrzymalsze, płaskie *śmigła* z drewna jesionowego. Spotyka się też *lytry* z czterema *śmigłami*. Przednie końce *drongów* zakończone są niekiedy samorodnymi wygięciami, nazywanymi na Orawie *krzywulkami*, w Łącku zaś *kulkami* (fot. 50).

Fot. 49.
Lytrзок; fot. JK;
ze zbiorów MSidz

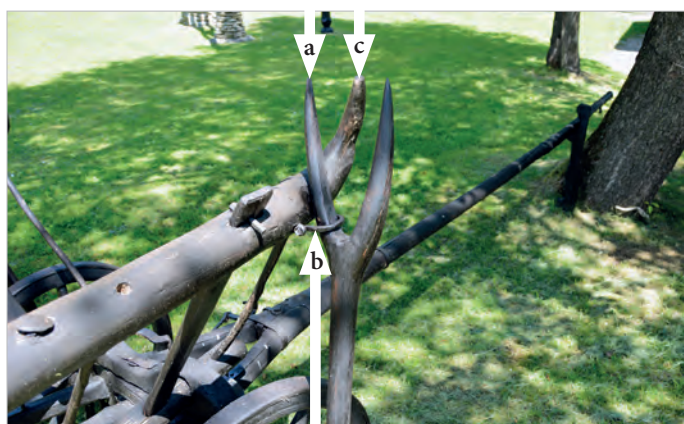

Fot. 49a.
Lytrзок z półkoskami;
fot. JK
a – półkosek
b – latarnia

Fot. 49b.

Lytrzek nowszy –
na kołach ogumionych;
fot. KrK

Fot. 50.

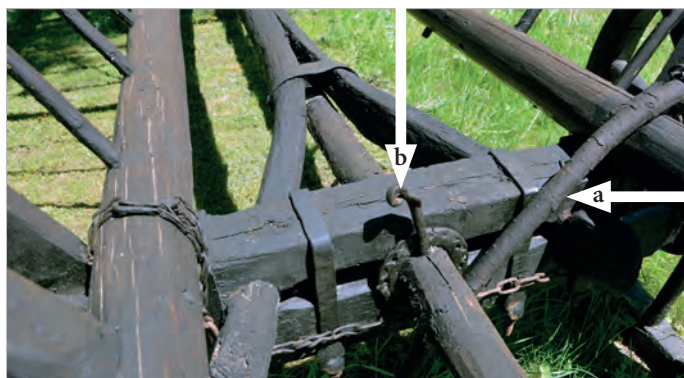
Socha; fot. JK;
ze zbiorów MSidz
a – socha
b – hantaba
c – krzywulka

Przednie końce *lyter* wsparte są na *luśniach* (fot. 26), tylne zaś na *krzywackach* podpartych *podkulkami* (fot. 7). *Luśnia* to pionowy drążek okuty u dołu. Okucie zakończone jest *okiem* (fot. 27), które opiera się na końcu osi, a dokładniej między występem *zabki* a *lonikiem*. Górny koniec *luśni* nawleczony jest na *hantabę* (fot. 26) – półkoliste, ruchome oko (okrągłe lub półokrągłe), przytwierdzone do górnej żerdzi *lytry*. Czasem górny koniec *luśni* jest rozdwojony na dwie równej grubości odnogi i jedna z tych odnóg zahaczona jest za *hantabę*. Taka *luśnia* nazywana jest *sochą* (fot. 50). W niektórych konstrukcjach w ogóle brak *hantaby*, a górna żerdź *lytry* spoczywa w rozwidleniu *sochy*.

Tylony koniec *lytry* oparty jest na *krzywacce*, podpartej *podkulką* (fot. 7). *Podkulek* nie wystaje zatem nad *lytrę*. *Luśnia* i *podkulek*, podpierając *lytrę*, pełnią podobną funkcję i z tego powodu *podkulek* przez niektórych mylony jest z *luśnią*.

Lytry zakłada się do zwykłego *kołowrotu*, ale spotyka się też specjalny *kołowrót* z dwoma wyciętymi okrągłymi otworami na dolne żerdzie drabin (fot. 10d). Tylne

końce dolnych żerdzi krępuje się łańcuszkiem tak, by drabiny nie schodziły się na środek *nosadu*. Do dociągania łańcuszka używa się niezbyt grubego, sprężystego kija, nazywanego *zowojną* (fot. 51). Nazwa nawiązuje oczywiście do *zowojny* używanej do dociągania łańcucha opasującego przewożone dłuższe drzewa. Tylne końce górnych *drongów lyter* łączy się *rozpinką* (fot. 52), czyli listwą, by *lytry* się nie rozchylały. Zamiast *rozpinki* używa się też drobnego łańcuszka.

Fot. 51.
Zowojna; fot. JK;
ze zbiorów MSidz
a – zowojna
b – zotylnik

Fot. 52.
Rozpinka; fot. PM

Lytrzek uzupełnia *pawonz*, czyli żerdź dłuższa niż wóz, służąca do przyciskania siana, snopów zboża na furze, dociskana z przodu i z tyłu łańcuchami o drobnych ogniach lub powrozami. *Pawonz* ma z przodu wycięcie na łańcuch, by ten się nie ześlizgiwał. Powróż lub łańcuch używany do *pawynzowania* to *pawynziok*.

Do *lytrzoka* zakłada się *półkoski* (fot. 7, 49a). To dwa duże kosze wielkością i kształtem dopasowane do *lyter*, wyplatane zazwyczaj z jałowca, rzadziej z wikliny,

używane dawniej do przewozu drobnych rzeczy, np. trocin, torfu, szyszek itp. Dziś można je spotkać głównie na imprezach regionalnych.

Odmianą *lytrzoka* jest *lytercok* (fot. 14) – wóz z krótszymi *lytrami*, mającymi tylko płaskie *śmigle*, często frezowane ozdobnie. *Lytercok* używany był dawniej na specjalne okazje – wyjazdy do kościoła, na jarmarki itp. Współcześnie najczęściej można go spotkać na regionalnych dożynkach.

Rzadko spotykaną odmianą *lytrzoka* są *lgi*. *Lytry* w *lgach* są dłuższe od typowych i rozłożone szeroko, nisko. Przypominają *platformę*. Używane są do zwożenia z pola snopów zboża. Spotkano je w limanowskich miejscowościach – Mordarce i Zasadnem.

Wraz z pojawieniem się *gumioków* powstał nowy typ nadwozia – *platforma* (fot. 8). To płaska konstrukcja wsparta na dwóch solidnych drągach. Spotyka się dwie wersje konstrukcyjne *platform*. Jedna to konstrukcja płaska, z przybitymi do drągów poprzecznymi deskami, natomiast w drugiej występują cztery półkoliste *bigi* (fot. 8) – belki lub żelazne kształtowniki, przybite również poprzecznie do drągów.

Swoistym dla Podhala nadwoziem w *gumioku* jest *kosor* (fot. 53, 53a). To konstrukcja z wysokich drabinek, przytwierdzonych do *platformy*. Taka konstrukcja pozwala załadować na wóz sporo siana bez konieczności *pawynzowania*.

Fot. 53.
Kosor; fot. JK

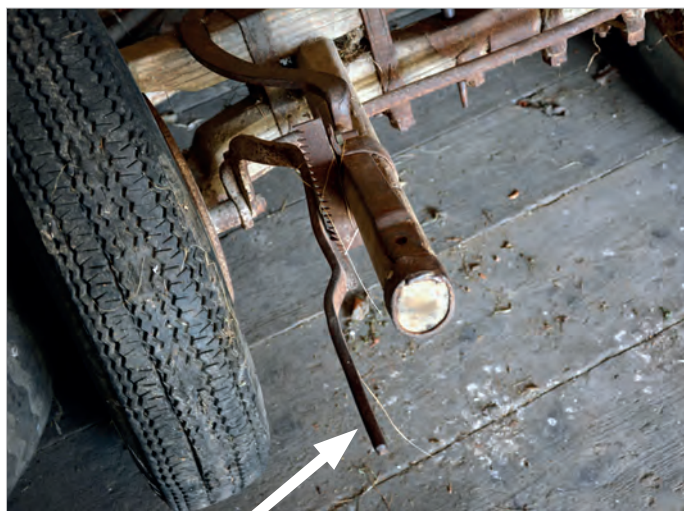
Fot. 53a.
Kosor; fot. JK

Mówiąc o wozie, nie wolno zapominać o różnych sposobach hamowania przy zjeździe po stromiźnie. W *gumioku* służy do tego hamulec bębnowy, występujący powszechnie w pojazdach mechanicznych. Hamulec taki zaciągany jest *ślajfą* (fot. 54) – ręczną dźwignią lub dźwignią zahaczaną za zębatą listwę, mocowaną na lewej *śnicy* (fot. 55), bądź nietypowym *ślajsem* w postaci mechanizmu śrubowego z korbą, przymocowanego na stałe do *nosadu* i *obsadu* w *zadniej karze* (fot. 55a).

Fot. 54.
Ślajfa; fot. GP

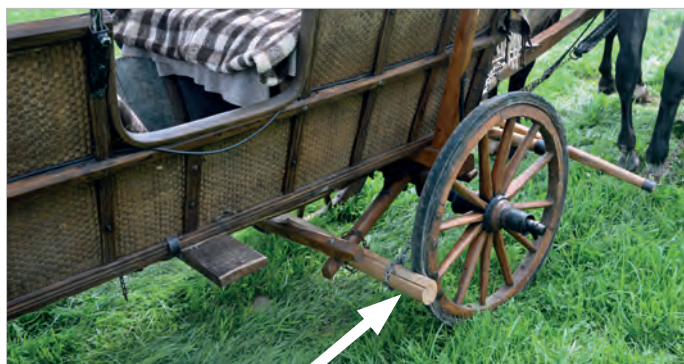

Fot. 55.
Dźwignia hamulca bębnowego, mocowana na lewej *śnicy*; fot. JK

Fot. 55a.
Ślajs z tyłu **gumioka**;
fot. JK

W *drewniokach* i *zeleźniokach* stosuje się typowy, tradycyjny *ślajs*, czyli poprzeczną belkę wieszaną u przednich lub tylnych *śnic*, dociskaną *gnypą* jednocześnie do obu kół (fot. 56, 56a, 56b). W drugim przypadku hamująca belka jest dociskana do ryfy mechanizmem śrubowym.

Fot. 56.
Ślajs przy przedniej
karze w **zeleźnioku**
lub **drewnioku**; fot. JK

Fot. 56a.
Mechanizm *ślajsu* mo-
cowany na **ozworze** za
tylną **karą**; fot. KrK

Fot. 56b. Ślajs przy tylnej karze w zeleźnioku lub drewnioku; fot. PM

W wozach z kołami szprychowymi stosuje się też prosty sposób hamowania, tzw. hamowanie *na ostro*. Polega ono na okręceniu łańcuchem szprychy w tylnym kole i tak zablokowane koło trze o podłoże. W przypadku podłoża kamienistego stosuje się zmodyfikowany wariant takiego hamowania. Łańcuch okręca się nie tylko wokół szprychy, ale też wokół obręczy koła. Dzięki temu samo hamowanie jest bardziej skuteczne, bo o podłoże trze nie gładka *ryfa*, ale łańcuch, a przy tym *ryfa* się nie zdziera. Na taki łańcuch mówiono dawniej w Sułkowicach *rajskiet*. Przy tej okazji warto przypomnieć, że żelaznej obręczy nie wprowadzono od razu całej, ale tylko na jedno *zwono*, by można było hamować *na ostro* bezpiecznie, nie niszcząc drewnianej obręczy koła. W późniejszym etapie okuwano co drugie *zwono* i taki wóz nazywał się *trojok*. Takie stopniowe „obuwanie” koła podyktowane było względami oszczędnościowymi; żelazo było bardzo drogie. Koło zabezpieczano dawniej jeszcze w inny sposób. Otóż pod koło podkładano *sukę* (|| *hom* || *homulę*) (fot. 57) – półkoliste żelazo, przywiązane łańcuchem do *ozwory* – i w ten sposób zdzierała się *suka*, a nie obręcz. Co ciekawe, *suki* używa się również współcześnie do hamowania gumiołów (fot. 57a).

Fot. 57a.
Suka współczesna; fot. GP

Fot. 57.
Suka dawna; fot. JK; ze zbiorów PE-ZG

Na terenach górskich stosuje się jeszcze inny, bardzo prosty sposób hamowania. Za wozem upina się ściętego smreka (razem z gałęziami) i tak oto do domu przywozi się nie tylko furę, ale też zawsze przydatne w gospodarstwie drzewo.

W dawniejszych *drewniakach* ważnym dodatkowym elementem wyposażenia wozu była *kołomażnica* z *kołomazią*, a do tego *mazok* (fot. 58). *Kołomażnica* to był niewielki drewniany pojemnik na *kołomoż*, czyli półpłynny smar do wozu, rozwożony dawniej przez wędrownych maziarzy z okolic Gorlic. *Kołomażnica* wisiała zawsze pod wozem. Smar nakładano na osie *mazokiem* – drewnienkiem w kształcie małej łopatki.

Fot. 58.
Kołomażnica; fot. JK;
ze zbiorów MP w Nowym Targu
a – kołomażnica
b – mazok

Drugim niezbędnym elementem wyposażenia wszystkich wozów była dawno *latarnia* – rodzaj czworokątnej, przenośnej lampy z szybkami po bokach, do której wkładano kaganek lub świeczkę (fot. 49a). W nowszych czasach *latarnię* zastąpiono *lampasem* (fot. 59). To lampa naftowa z uchylnym szkłem (by można było lampę zapalić).

Pomijam tu inne, rzadsze konstrukcje wozów, różnice w budowie detali itd. Zostaną one przedstawione w projektowanym szerszym opracowaniu. Tam też będzie omówiona ewolucja nazewnictwa powiązana z ewolucją konstrukcji wozów i ich elementów składowych.

Fot. 59.
Lampas; fot. JK

Wnioski:

1. Przedstawione tu wyniki badań, mimo iż są one niekompletne, ujawniły wielkie bogactwo nazw części wozu konnego w gwarach Małopolski południowej. Na obszarze od Orawy po Piwniczną-Zdrój zanotowano ok. 690 niepowtarzających się określeń, z czego w samym tylko powiecie myślenickim – 230. Nieuzasadnione było zatem przypuszczenie, że nazewnictwo z zakresu absolutnie podstawowego sprzętu używanego w gospodarstwie rolnym jest nieciekawe, bo jednolite.
2. Poza bardzo nielicznymi wyjątkami (*wóz*, *koło*, *śnice*) niemal wszystkie nazwy charakteryzują się bogatą synonimiką. Nazwy oboczne oparte są na innych rdzeniach bądź wykazują zleksykalizowane różnice fonetyczne lub słowotwórcze.
3. Zgromadzony do tej pory materiał językowy nie wykazuje bardzo wyraźnych różnic w związku z ich geografią. Można tu wskazać zaledwie dwie pary leksemów o zróżnicowanym zasięgu geograficznym: *spodniorka* – *donka* (i synonimy oparte na rdzeniu *dno*) oraz *zwono* (...) – *bahro*. Zebrane dane potwierdziły też znane od czasu badań Eugeniusza Pawłowskiego ograniczenie zasięgu *podelgi* do gwary podegrodzkiej. W pierwszej parze zasięg *donki* ograniczony jest do powiatu myślenickiego, natomiast w drugiej parze *bahro* jest typowe dla połu-

dnia – Orawy, Podhala, Spiszu i podbabiogórskiej Sidziny. Dla dokładniejszego zbadania różnic geograficznych należy zagęścić siatkę punktów badawczych.

4. Różnice językowe w badanym nazewnictwie są zdecydowanie większe niż różnice konstrukcyjne. Można więc powiedzieć, że wspólnota kulturowa w regionie dominuje nad wspólnotą językową. Tezę tę należy zweryfikować w odniesieniu do terminologii rolniczej z innych szczegółowych zakresów.

Słownik

Poniższy słownik zawiera nazwy 39 głównych części budowy terminów wozu konnego. Pominięto w nim pozostałe nazwy. Nakazuje to rozmiar artykułu. Objasnienia pozostałych nazw przywoływanych w tekście artykułu znajdzie Czytelnik w *Ilustrowanym leksykonie gwary i kultury podhalańskiej* (Kąs 2015–2019). W zestawianiu haseł słownikowych, ich synonimów w poszczególnych miejscowościach wykorzystano badania własne oraz literaturę przedmiotu (zob. Bibliografię), w tym prace magisterskie, napisane pod moim kierunkiem.

Nazwy miejscowości i regionów uwzględnionych w poniższym słowniczku:

Skrót	Miejscowość	Region
B	Bukowina	Orawa polska
BańN	Bańska Niżna	Podhale
BD	Biały Dunajec	Podhale
BłT	Białka Tatrzańska	Podhale
Brz	Brzezna	pow. nowosądecki
BT	Bukowina Tatrzańska	Podhale
C	Ciche	Podhale
Ch	Chyżne	Orawa polska
Chab	Chabówka	Podhale
CzD	Czarny Dunajec	Podhale
CzG	Czarna Góra	Spisz
Czr	Czorsztyn	Podhale
Czrw	Czerwienne	Podhale
Dbn	Dębno	Podhale
Dr	Dursztyn	Spisz
Dsz	Dzianisz	Podhale
Fr	Frydman	Spisz

Skrót	Miejscowość	Region
Fs	Falsztyn	Spisz
Gł	Głodówka	Orawa słowacka
Gw	Gronków	Podhale
H	Harkabuz	Orawa polska
Hd	Herducka	Orawa słowacka
Hrk	Harkłowa	Podhale
J	Jabłonka	Orawa polska
Jw	Jurgów	Spisz
Kcw	Kacwin	Spisz
Klik	Klikuszowa	Podhale
Kob	Kobielnik	pow. myślenicki
Kr	Krauszów	Podhale
Kś	Kościelisko	Podhale
L	Ludźmierz	Podhale
Lip	Lipnik	pow. myślenicki
LM	Lipnica Mała	Orawa polska
Lsz	Leszczyny	Podhale
Lub	Lubień	pow. myślenicki – Kliszczacy
LW	Lipnica Wielka	Orawa polska
Łącko	Łącko	pow. nowosądecki
ŁN	Łapsze Niżne	Spisz
Łop	Łopuszna	Podhale
Łp	Łapszanka	Spisz
ŁW	Łapsze Wyżne	Spisz
M	Mutne	Orawa słowacka
Mn	Maniowy	Podhale
Mord	Mordarka	pow. limanowski
Mrs	Murzasichle	Podhale
N	Nowoć	Orawa słowacka
NB	Nowa Biała	Spisz
Nd	Niedzica	Spisz
NT	Nowy Targ	Podhale
O	Orawka	Orawa polska
Ob	Obidowa	Podhale
Odr	Odrowąż	Podhale

Skrót	Miejscowość	Region
Or	Orawka	Orawa polska
Osiel	Osielec	pow. suski
Ost	Ostrowsko	Podhale
Pcz	Podczerwone	Podhale
PiwZ	Piwniczna-Zdrój	pow. nowosądecki
Pk	Piekielnik	Orawa polska
Pł	Pólhora	Orawa słowacka
Pn	Pieniążkowice	Podhale
Podegr	Podegrodzie	pow. nowosądecki
Pon	Ponice	Podhale
Por	Poronin	Podhale
PozD	Poznachowice Dolne	pow. myślenicki
Ps	Podsarnie	Orawa polska
Psz	Podszkle	Orawa polska
Pw	Podwilk	Orawa polska
R	Rabcza	Orawa słowacka
Rb	Rabczyce	Orawa słowacka
Rog	Rogoźnik	Podhale
Rok	Rokiciny	Podhale
Rp	Rzepiska	Spisz
Ruds	Rudnik k. Sułkowic	pow. myślenicki
RW	Raba Wyżna	Podhale
SG	Sucha Góra	Orawa słowacka
Sh	Sihelne	Orawa słowacka
Sidz	Sidzina	pow. suski
SkB	Skomielna Biała	Podhale
SkCz	Skomielna Czarna	pow. myślenicki – Kliszczacy
Spyt	Spytkowice	Podhale
SrW	Sromowce Wyżne	Podhale
StB	Stare Bystre	Podhale
Suł	Sułkowice	pow. myślenicki
Tencz	Tenczyn	pow. myślenicki – Kliszczacy
Tok	Tokarnia	pow. myślenicki – Kliszczacy
Tr	Trybsz	Spisz
W	Wesołe	Orawa słowacka

Skrót	Miejscowość	Region
Węgl	Węglówka	pow. myślenicki
Więc	Więciórka	pow. myślenicki – Kliszczacy
Wiś	Wiśniowa	pow. myślenicki
Wit	Witów	Podhale
Wks	Waksmund	Podhale
WolaR	Wola Radziszowska	pow. krakowski
Wr	Wróblówka	Podhale
Wys	Wysoka	Podhale
Z	Zakamienne	Orawa słowacka
Zak	Zakopane	Podhale
Zas	Zasadne	pow. limanowski
Zbl	Zbludza	pow. limanowski
ZD	Zubrzyca Dolna	Orawa polska
ZG	Zubrzyca Górna	Orawa polska

BOCNIORKA ‘boczna deska w wozie używanym do przewozu materiałów sypkich’

01 [WolaR]

02 [myśl] **osłona** (PozD, Suł, Węgl, Wiś)

03 [lim] **osłona** (Mord)

04 [Osieł–Sidz]

05 [Gorce]

06 [Orawa] **bocniorka** (B, H, J, LW, Pk, Psz). [**bocnica** – M, N, R, Rb, W, Z; **osłona** – B]

07 [Podh] **osłona** (BD, BT, C, Chab, CzD, Czir, Czirw, Dbn, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mn, Mrs, NT, Por, Spyt, SrW, StB, Wit, Wys, Zak). [**bocnica** – Dbn; **bocniorka** – Czirw, Odr]

08 [Spisz] **osłona** (Fr)

09 [Łącko] **osłona**

10 [Podegr–Brz] **osłona** (Podegr)

11 [PiwZ] **osłona**

<i>bocnica</i>	Orawa
<i>bocniorka</i> (...)	myśl, Orawa, Podh, Spisz
<i>osłona</i>	myśl, Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ

BUKSA ‘metalowa tuleja w głowie drewnianego koła, pełniąca funkcję łożyska ślizgowego’

01 [WolaR] **buksa**

02 [myśl] **buksa** (Suł, Więc). [**buks** – Lip; **puska** – Więc]

03 [lim] **buksa** (Mord). [**puska** – Zas]

- 04 [Osiel-Sidz] **buksa** (Sidz). [**puska** – Sidz]
 05 [Gorce] **buksa**
 06 [Orawa] **puska** (B, Ch, H, J, LM, Pk, Ps, Psz, Pw, ZD, ZG–Gł, Hd, N, Pł, R, Rb, SG, Sh, W).
 [**buks** – Pk; **buksa** – H, J, Pk, ZG]
 07 [Podh] **buksa** (BańN, BD, BT, Czir, Czirw, Kś, Łop, NT, Rok, Zak). [**buks** – Łop; **bukso** –
 Hrk, Mn, Ost; **puska** – CzD, Pcz, Por, Rok, Wit]
 08 [Spisz] **buksa** (Fr)
 09 [Łącko] **buksa**
 10 [Podegr-Brz] **buksa** (Podegr). [**buks** – Brz]
 11 [PiwZ] **buksa**

<i>buks</i>	Orawa, Podh, n-sąd
<i>buksa (...)</i>	Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ, WolaR, Sidz, myśl, Gorce
<i>puska</i>	myśl, Sidz, Orawa, Podh, lim

CYBONT ‘żelazna obrączka na głowie koła drewnianego, tuż koło szprych, po obu ich stronach’

- 01 [WolaR] **pas**
 02 [myśl] **pas** (Lip, Suł). [**opaska** PozD, Wiś; **posek** – Więc]
 03 [lim] **posek** (Zas). [**bańto** – Zas; **piestrzyń** – Mord]
 04 [Osiel-Sidz] **pas** (Sidz)
 05 [Gorce] **pas**
 06 [Orawa] **pas** (ogor). [**bańto** – J, Pk; **bońt** – Ch, ZG; **pasówka** – J–M]
 07 [Podh] **cybont** (BT, Por, Zak). [**bont** – Wit; **bustrynka** – BT, Czirw; **bystrynek** – CzD;
opaska – Hrk, Łop, Mn; **pas** – Czirw]
 08 [Spisz] **cybont** [**bant** – Fr]
 09 [Łącko]
 10 [Podegr-Brz] **oposka** (Podegr)
 11 [PiwZ] **pierściyń**

<i>bant (...)</i>	Orawa, Spisz, lim
<i>bustrynek (...)</i>	Podh
<i>cybont</i>	myśl, Orawa, Podh, Spisz
<i>pas (...)</i>	WolaR, myśl, Orawa, Podh, Gorce, Podegr, lim
<i>pierściyń (...)</i>	lim, PiwZ

DREWNIOK ‘wóz z drewnianymi osiami i nieokutymi kołami’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **drewniok** (Lip). [**drzewiok** – Więc]
 03 [lim] **drewniok** (Mord)
 04 [Osiel-Sidz] **drewniok**
 05 [Gorce]

- 06 [Orawa] **drewniok** (B, H, Pk, Ps). [**drewniok** – J, Pk]
 07 [Podh] **drewniok** (BańN, BT, Chab, CzD, Czir, Czrw, Dbn, Hrk, Kś, Łop, Mn, StB, Zak).
 [**drewniany wóz** – Czir]
 08 [Spisz]
 09 [Łącko]
 10 [Podegr–Brz] **drzewiok** (Podegr)
 11 [PiwZ]

<i>drewniany wóz</i>	Podh
<i>drewniok (...)</i>	myśl, Orawa, lim, Podh, n-sąd

DYSEL ‘ogpol. dyszel – w wozie lub saniach’

- 01 [WolaR] **dysiel**
 02 [myśl] **dysel** (Lip, Suł, Więc, Wiś)
 03 [lim] **dysel** (Mord, Zas, Zbl). [**dysiel** – Mord]
 04 [Osiel–Sidz] **dysel** (Osiel, Sidz). [**dysiel** – Sidz]
 05 [Gorce] **dysel**
 06 [Orawa] **dysiel** (ogor). [**cionzadło** – Pw–Gł, N; **dysel** – B, J, LM, LW, Pk, Ps–M, N; **oje** – Hd; **woje** – Hd]
 07 [Podh] **dysel** (BD, Ch, Czir, Czrw, Dbn, Hrk, Klik, Łop, Mn, NT, Odr, Ost, Por, Spyt, StB, Wit, Zak). [**cionzadło** – Wit; **dysiel** – BT, Chab, Dbn, Łop, Odr, Por, StB, Wr, Wys]
 08 [Spisz] **dysel** (Fr)
 09 [Łącko] **dysel**
 10 [Podegr–Brz] **dysiel** (Podegr). [**dysel** – Brz]
 11 [PiwZ] **dysiel**

<i>cionzadło</i>	Orawa, Podh
<i>dysel (...)</i>	Orawa, Podh, Spisz, WolaR, myśl, Osiel–Sidz, Gorce, n-sąd lim, PiwZ
<i>oje (...)</i>	Orawa

FORNOL ‘hak na końcu dyszla (najczęściej od spodu; w PiwZ – od góry), zwykle ozdobny, zabezpieczający koniec *starzela* przed przesuwaniem się po dyszlu’

- 01 [WolaR] **piesek**
 02 [myśl] **fornol** (Suł)
 03 [lim] **kacka** (Zas). [**piesek** – Mord]
 04 [Osiel–Sidz] **piesek** (Sidz). [**kónicek** – Sidz]
 05 [Gorce] **pies** [**kacka**]
 06 [Orawa] **piesek** (B, H, Pk, Ps, Pw, ZD–N, Rb, N). [**kohut** – LM; **kohutek** – Ch, J, LW; **kurek** – J; **pacholek** – H, J; **pies** – ZD–Rb, SG; **pieseczek** – B; **psicek** – Rb; **racek** – B – N; **rak** – Ch–Pł]
 07 [Podh] **fornol** (BańN, Czrw, Łop, Por, StB, Wit). [**fornadel** – BD, BT, Mrs; **furmon** – Czir; **kacka** – Chab, Odr; **kacorka** – Pon; **piesek** – BańN, BT, Czir, Dbn, Hrk, Łop; **rak** – BT]

08 [Spisz] **hesiek** (Fr). [**kacka** – Fr; **piesek** – Fr]

09 [Łącko]

10 [Podegr-Brz] **kurcobel** (Brz, Podegr)

11 [PiwZ] **piesek**

<i>fornol</i> (...)	myśl, Podh, PiwZ
<i>furmon</i>	Podh
<i>hesiek</i>	Spisz
<i>kacka</i> (...)	Podh, Spisz, lim
<i>kohut</i> (...)	Orawa
<i>kónicek</i>	Sidz
<i>kurcobel</i>	Podegr
<i>kurek</i>	Orawa
<i>pachołek</i>	Orawa
<i>piesek</i> (...)	WolaR, Sidz, Orawa, Podh, Spisz, lim, PiwZ
<i>rak</i>	Orawa, Podh

GNOJNICA ‘boczna deska w *gnojoku*; też: jedna z trzech desek w takim wozie, licząc 2 *bocniorki* i 1 *spodniorkę*’

01 [WolaR] **gnojnica**

02 [myśl] **gnojnica** (Ruds, Suł, Tencz, Więc). [**gnojorka** – Ruds, Tencz]

03 [lim]

04 [Osieł-Sidz] **bocniorka** (Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **gnojnica** (J, LW, Pk, Psz, Pw, ZG-Gł, Hd, M, N, Pł, Rb, Sh, W, Z). [**deska** – Pk-Sh; **gnojorka** – H, J, Ps; **gnójnica** – N, SG, Sh]

07 [Podh] **gnojnica** (Hrk). [**gnojorka** – Chab]

08 [Spisz]

09 [Łącko] **gnojnica**

10 [Podegr-Brz]

11 [PiwZ]

<i>bocniorka</i>	Sidz
<i>deska</i>	Orawa
<i>gnojnica</i>	myśl, WolaR, Orawa, Podh, n-sąd
<i>gnojorka</i>	myśl, Orawa, Podh
<i>gnójówka</i>	Spisz

GNOJOK ‘wóz z dwiema niewysokimi deskami bocznymi, przystosowany do wywożenia w pole *gnoju*’

01 [WolaR]

02 [myśl] **gnojok** (Suł). [gnojara – Węgl, Wiś]

03 [lim]

04 [Osieł–Sidz] **gnojniok** (Sidz)

05 [Gorce] **gnojok**

06 [Orawa] **gnojok** (B, H, J, Pk–Hd, M, Pł, R, Rb, Sh, W, Z). [gnojnicok – Ch, LM, LW–Gł, SG]

07 [Podh] **gnojok** (Chab, Spyt)

08 [Spisz]

09 [Łącko] **gnojok**

10 [Podegr–Brz]

11 [PiwZ]

<i>gnojara</i>	myśl
<i>gnojnicok</i>	Orawa
<i>gnojniok</i>	Sidz
<i>gnojok</i>	myśl, Orawa, Podh, Gorce
<i>gnojownik</i>	n-sąd

GÓRTOWNIK ‘poprzeczny drzątek na środku wozu z *osłonami*, przytwierdzony do niej opasującym ją łańcuchem, zabezpieczający boczne deski skrzyni przed rozejściem się pod ciężarem przewożonego ładunku; stosowany np. przy przewozie piasku, węgla itp.’

01 [WolaR]

02 [myśl]

03 [lim] **śmigiel** (Mord)

04 [Osieł–Sidz]

05 [Gorce]

06 [Orawa] **spinka** (J, LW, Pk)

07 [Podh] **górtownik** (BD, BT, Gw, Mrs). [górt – Gw, Lsz; **przipinka** – BT, Chab; **spinka** – BT, Pon, StB, Wys]

08 [Spisz]

09 [Łącko]

10 [Podegr–Brz] **zowojynka** [dronzek; powonz]

11 [PiwZ] **spinka**

<i>dronzek</i>	Podegr
<i>górt</i>	Podh
<i>górtownik</i>	Podh
<i>powonz</i>	n-sąd

<i>przipinka</i>	Podh
<i>spinka</i>	Orawa, PiwZ
<i>śmigiel</i> (r.ż.)	lim
<i>zowojynka</i>	n-sąd

KLORYNEK ‘żelazna obejmą z płaskownika, skręcana śrubami, spajająca OBSADY i znajdujące się między nimi *śnice*’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **klorynka** (Lip, Suł, Więc)
 03 [lim] **klorynek** (Mord, Zas). [**klorynka** – Zbl]
 04 [Osiel–Sidz] **klorynek** (Sidz)
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **klorynek** (ogor). [**floryń** – Hd; **kloryneg** – ZD–Gł, SG; **klorynka** – LW; **klorzynek** – Sh; **trolineg** – Z]
 07 [Podh] **klorynek** (BT, BD, Chab, CzD, Czur, Czurw, Pon, Por, Rok, Wit). [**klarenek**; **klorynka** – BańN, BD, Ch, Dbn, Hrk, Łop, Mn; **tlarenek**; **tlorynka** – Klik, Ost]
 08 [Spisz] **klorynka** (Fr)
 09 [Łącko] **klorynek**
 10 [Podegr–Brz] **klorynka** (Podegr)
 11 [PiwZ] **klorynek**

<i>floryń</i>	Orawa
<i>klorynek</i> (...)	Sidz, Orawa, Podh, n-sąd, PiwZ
<i>klorynka</i> (...)	myśl, Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd
<i>trolineg</i>	Orawa

KŁONICA ‘podpora bocznych desek w wozie lub w *saniach*, mocowana ukośnie w *kołowrocie* (z przodu wozu) lub w *obsadzie* (z tyłu wozu)’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **kłonica** (Suł, Wiś). [**konica** – Lip; **konnica** – Więc]
 03 [lim] **kłonica** (Mord, Zas, Zbl)
 04 [Osiel–Sidz] **kłonica** (Osiel). [**konnica** – Sidz]
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **kłonica** (ogor). [**kłanica** – Gł, Hd, SG; **kłojnica** – Sh; **kłójnica** – R]
 07 [Podh] **kłonica** (ogpodh). [**śpiyra** – Rb]
 08 [Spisz] **kłonica** (Fr)
 09 [Łącko]
 10 [Podegr–Brz] **kłonica** (Podegr)
 11 [PiwZ] **konica**

<i>kłonica</i>	myśl, Orawa, Podh, Osieł–Sidz, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ
<i>konica</i>	myśl, Piwniczna-Zdrój
<i>konnica</i>	myśl, Sidz
<i>śpiyra</i>	Podh

KOŁOWRÓT ‘ruchoma belka w przedniej karze wozu, obracająca się na *sierdzyiniu*, z dwiema ukośnie osadzonymi *kłonicami*, na których opierają się boczne deski, wsparta na *nosadzie* i połączona z nim *sierdzyiniem*; *kołowrót* w przodzie wozu jest *ruchomy*, natomiast w tyle (o ile bywa zakładany) – *nieruchomy*, umocowany na dwóch sworzniach; podobnie w *saniach*’

01 [WolaR] **kołowrót**

02 [myśl] **kołowrót** (Lip, Więc, Wiś). [**kolewrot** – Suł, Więc]

03 [lim] **kołowrót** (Mord)

04 [Osieł–Sidz] **kołowrót** (Osieł, Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **kołowrót** (ogor). [**obartłęk** – Z]

07 [Podh] **kołowrót** (BD, BT, Ch, Chab, Czrw, Dbn, Hrk, Łop, Mn, Mrs, Ost, StB, Wys)

08 [Spisz] **kołowrót** (Fr)

09 [Łącko] **kołowrót**

10 [Podegr–Brz] **kołowrót** (Podegr)

11 [PiwZ] **kołowrót**

<i>kolewrot</i>	myśl
<i>kołowrót</i>	WolaR, myśl, Osieł–Sidz, Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ
<i>obartłęk</i>	Orawa

KRYMPOK ‘tylne ŚNICE wozu zakończone półokrągłą wyżłobioną belką, do której od spodu dopasowana jest *ozwora* w zn. 1.’

01 [WolaR]

02 [myśl] **krympok** (Więc). [**krepci** – Węgl; **krzepcina** – Suł; **skrepcie** – Lip, Wiś; **skropi-
zna** – Węgl; **skrzepci** – Wiś]

03 [lim] **krzepczyzna** (Mord)

04 [Osieł–Sidz] **ozpust** (Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **ozwora** – (Or. słow.). [**hazwora** – SG; **razwora** – Z]

07 [Podh] **ozwora** (CzD, StB). [**rozno** – Pon; **złóbek** – BD]

08 [Spisz]

09 [Łącko]

10 [Podegr–Brz] **dłopki** (Brz, Podegr)

11 [PiwZ]

<i>dłopki</i>	n-sąd
<i>krympok</i>	myśl
<i>krzebciczna (...)</i>	Podh, myśl, lim
<i>ozwora (...)</i>	Orawa
<i>rozno</i>	Podh
<i>złóbek</i>	Podh
<i>ozpust</i>	Sidz

KRZYWACKA ‘tylna kłonica w wozie (zwłaszcza drabiniastym), łukowato wygięta’

01 [WolaR] **krzywajka**

02 [myśl] **krzywacka** (Lip, Więc). [**krzywańka** – Więc; **kulfon** – Lip, Węgl, Wiś]

03 [lim] **krzywacka** (Zas, Zbl). [**podkulek** – Mord]

04 [Osiel–Sidz] **krzywacka** (Osiel, Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **krzywula** (Sh); (LW – Pł, R, Rb, Sh). [**krzywacka** – Z; **krzywica** – R]

07 [Podh] **krzywacka** (BT, Chab, Rok). [**krzywocka** – Czerw; **krzywula**]

08 [Spisz]

09 [Łącko]

10 [Podegr–Brz]

11 [PiwZ]

<i>krzywacka (...)</i>	myśl, WolaR, Orawa, lim, Podh, Osiel–Sidz
<i>kulfon</i>	myśl
<i>podkulek</i>	lim

LUŚNIA

1. ‘drewniana podpórka przedniego i tylnego końca *lytry* w wozie drabiniastym, zakończona u dołu żelaznym okuciem z *okiem*, zakładana na koniec osi, wystająca ponad *lytry* (w przypadku zakładania w tyle wozu kłonic podpartych *podkulkami* *luśnie* występują tylko w przodzie)’

01 [WolaR] **luśnia**

02 [myśl] **luśnia** (Lip, Suł, Więc, Wiś)

03 [lim] **luśnia** (Mord, Zas, Zbl)

04 [Osiel–Sidz] **luśnia** (Osiel, Sidz)

05 [Gorce] **luśnia**

06 [Orawa] **luśnia** (Or. pol. – Hd, M, N, Pł, R, Rb, Sh, W, Z). [**lywiec** – Gł, SG; **zolusek** – LW; **zoluśnik** – M, N, Rb, Sh]

07 [Podh] **luśnia** (BD, BT, Ch, Chab, CzD, Dbn, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mn, Mrs, Ost, Por, Rok, Spyt, SrW, StB, Wit, Zak)

08 [Spisz] **luśnia** (Fr). [**lywiec** – Fr]

09 [Łącko] **luśnia**

10 [Podegr-Brz] **luśnia** (Podegr)

11 [PiwZ] **luśnia**

2. ‘żelazne okucie tej podpórki lub okucie *podkulka*, zakładane na koniec osi’

01 [WolaR] **lusiynka**

02 [myśl] **luśnia** (Lip). [lusiynka (Więc)

03 [lim]

04 [Osieł-Sidz] **lusiynka** (Sidz)

05 [Gorce] **lusiynka**

06 [Orawa] **luśnia** (ZG-M, N, Pł, R, Rb, Sh). [lusiynka – H]

07 [Podh] **luśnia** (Rok). [lusiynka – Czir, Dbn, Hrk; **podkulka** – Pon; **ślufa** – Rok]

08 [Spisz] **lusiynka** (Fr). [lywiec – Fr]

09 [Łącko] **lusiynka**

10 [Podegr-Brz] **lusiynka** (Podegr)

11 [PiwZ]

3. ‘drewniana podpórka tylnej kłonicy w wozie drabiniastym, mocowana na osi podobnie jak *luśnia* przednia, natomiast u góry połączona czopem z kłonicą’: [Orawa] (H, Pk)

<i>lusiynka</i>	myśl, Sidz, WolaR, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd
<i>luśnia</i>	myśl, WolaR, Orawa, Podh, Osieł-Sidz, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ
<i>lywiec</i>	Orawa, Spisz
<i>ślufa</i>	Podh
<i>zolusek</i>	Orawa
<i>zoluśnik</i>	Orawa

LYTRA ‘jedna z dwóch drabin wozu przeznaczonego do wożenia siana, zboża, tj. *lytrzo-ka*, składająca się z dwóch żerdzi połączonych 3–4 *śmigłami* oraz *sceblami*, rozmieszczonymi w odstępach ok. 30 cm od siebie; dolny drąg *lytry* wchodzi w otwór specjalnego *kołowrotu bez kłonic* (lub mocowany jest półkolistymi, żelaznymi obejmami), górny zaś uczepiony jest *hantabą* do *luśni*; *lytry* zakłada się niemal wyłącznie do wozu dawniejszego typu, tj. na kołach drewnianych, okutych żelaznymi obręczami; na wozach nowszych – na kołach ogumionych, tzn. *gumiokach* – przy zwożeniu siana zakłada się *platformę*’

01 [WolaR] **lytra** [drabina]

02 [myśl] **lytra** (Lip, SkB, Suł, Węgl, Więc, Wiś)

03 [lim] **lytra** (Mord, Zas)

04 [Osieł-Sidz] **lytra** (Osieł, Sidz)

05 [Gorce] **lytra**

06 [Orawa] **lytra** (ogor). [drabina – Gł, SG, Sh, W; grabina – J, O; lytrzina – ZG]

07 [Podh] **lytra** (ogpodh)

08 [Spisz] **drabina** (Fr, Kcw, Nd)

09 [Łącko] **lytra**

10 [Podegr–Brz] **lytra** (Brz, Podegr)

11 [PiwZ] **lytra**

<i>drabina</i> (...)	WolaR, Orawa, Spisz, PiwZ
<i>lytra</i>	WolaR, Orawa, Podh, Osieł–Siedz, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ
<i>lytrżina</i>	Orawa

LYTRZOK ‘wóz przystosowany do wożenia siana, snopów zboża, słomy itp., z założonymi tylko LYTRAMI; wóz drabiniasty’

01 [WolaR] **drabiniasty wóz**

02 [myśl] **siynniok** (Więc). [**drabiniok** – Lub, Suł, Węgl; **siynniok** – Tencz, Więc]

03 [lim] **lytrżok** (Mord). [**drabiniok** (Zas, Zbl)]

04 [Osieł–Siedz] **lytrżok** (Siedz). [**owsiany wóz** – Siedz; **siynniok** – Siedz]

05 [Gorce] **drabiniasty wóz**

06 [Orawa] **lytrżok** (B, Ch, J, O, Pk, ZG–Hd, M, N, Pł, R, Rb, W). [**drabiniok** – B, LW–Gł, R, SG, Z; **grabiniok** – J–Hd, Sh, Z; **owsiany wóz** – R; **rzebriniok** – M]

07 [Podh] **lytrżok** (BD, BT, Ch, Chab, CzD, Czur, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mrs, Pcz, Por, SrW, StB, Zak). [**drabiniasty wóz** – BD, Dbn, L, Ost, Pcz; **drabiniok** – Ch, SrW; **drabińcok**; **grabiniok** – BT, Kś; StB; **siynniok** – Chab, Spyt]

08 [Spisz] **lytrżok** (Fr, Nd, Rp). [**drabiniok** – Fr; **drabińcok** – Fr, Kcw]

09 [Łącko] **lytrowy wóz**

10 [Podegr–Brz] **lytrżok** (Podegr)

11 [PiwZ] **lytrżok**

<i>drabiniasty wóz</i>	Podh, Gorce, Łącko, WolaR
<i>drabiniok</i>	Orawa, myśl, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ
<i>drabińcok</i>	Podh, Spisz
<i>grabiniok</i>	Orawa, Podh
<i>lytrowy wóz</i>	PiwZ, n-sąd
<i>lytrżok</i>	Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd
<i>owsiany wóz</i>	Siedz, Orawa
<i>rzebriniok</i>	Orawa
<i>siynniok</i>	Siedz, Orawa, Podh, Spisz

NOSOD ‘w wozie: poprzeczna belka w karze nad śnicami, spięta klorynkami razem z osią i OBSADEM’

01 [WolaR]

02 [myśl] **nosod** (Lip, Suł, Więc)

03 [lim] **nosod** (Zas). [**sola** – Zbl; **synkiel** – Mord]

04 [Osieł–Siedz] **nosod** (Siedz). [**ocapka** – Siedz; **stolec** – Osieł]

05 [Gorce] **nosod**

06 [Orawa] (B, H, J, Pk, ZD, ZG–Hd, Rb, W, Z). [**hlawnica** – Gł, SG; **głownica** – J; **obsod** – J; **oplan** – LM–Pł, R, Rb; **oplen** – Gł; **oplin** – Psz, Pw; **oplom** – LM, LW; **oplón** – LW; **oplyń** – B, Ch, J, LW, Pk, ZD, ZG–Sh, W; **przihławek** – Hd; **solo** – B]

07 [Podh] **nosod** (BT, Czir, Hrk, Kś, Łop, Mn, Ost, SrW). [**nasod** – Chab, Łop; **nasodek** – Chab; **nosad** – Czir; **ocapek** – BT; **osadka** – Łop; **sala** – BańN; **sola** – CzD, Dbn, Mn, StB; **solo** – CzD, Czir, Hrk, Łop, Mn]

08 [Spisz] **nosod** (Fr)

09 [Łącko] **nosod**

10 [Podegr–Brz] **nosod** (Podegr)

11 [PiwZ] **nosod**

<i>głownica</i> (...)	Orawa
<i>nosod</i>	myśl, Sidz, Orawa, Podh, Spisz, Gorce, lim, n-sąd, PiwZ
<i>ocapek</i> (...)	Podh, Sidz
<i>oplan</i> (...)	Orawa
<i>solo</i> (...)	Orawa, Podh, lim
<i>stolec</i>	Osiel
<i>synkiel</i>	lim

OBSOD ‘w wozie: belka pod śnicami, w której osadzona jest oś, spięta klorynkami razem z osią, śnicami i nosadem’

01 [WolaR]

02 [myśl] **pólosiek** (Więc). [**próg** – Lip]

03 [lim] **podsynkiel** (Mord)

04 [Osiel–Sidz] **obsod** (Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **obsod** (B, Ch, J, H, Pk, ZG–Gł, SG). [**aćtók** – Sh; **apştóg** – N, R, Rb; **aupştuch** – Pł; **futro** – W; **hajstruk** – Ch; **obsada** – J; **obsadek** – O, Ps, Pw, ZD; **ocapek** – Pw; **oplyń** – Pw, ZG; **posewka** – M, Rb; **przihławek** – Pł; **skrzinka** – Ch; **stolec** – LM, LW, ZD–Gł; **złóbek** – Hd]

07 [Podh] **obsod** (BT, BD, Chab, Czrw, Dbn, Łop, Mn, Ost, Wit). [**obsada** – BańN, BD, Dbn, Hrk]

08 [Spisz] **obsod** (Fr)

09 [Łącko] **obsod**

10 [Podegr–Brz] **próg** (Podegr)

11 [PiwZ]

<i>apştóg</i> (...)	Orawa
<i>futro</i>	Orawa
<i>hajstruk</i>	Orawa
<i>obsod</i> (...)	Sidz, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd

<i>ocapek</i>	Orawa
<i>opłyń</i>	Orawa
<i>plecy</i>	Orawa
<i>posewka</i>	Orawa
<i>półośiek</i>	myśl
<i>próg</i>	myśl, Sidz, n-sąd
<i>przyhlawek</i>	Orawa
<i>skrzynka</i>	Orawa
<i>stolec</i>	Orawa
<i>złóbek</i>	Orawa

ORCYK ‘poprzeczny drewniany drążek (najlepszy z drewna jesionowego) ze *ślufkami* na końcach, za które upina się *nokónce pasów*, mocowany w wozie na haku *półwogi*; u *orcyka* upina się też inne narzędzia rolnicze, np. brony, *kolca* od pługa itd.’

01 [WolaR] **orcyk**

02 [myśl] **orcyk** (Lip, Suł, Węgl, Więc, Wiś). [**barco** – Tok]

03 [lim] **orcyk** (Mord, Zas, Zbl)

04 [Osieł-Sidz] **barco** (Sidz). [**orcyk** – Sidz]

05 [Gorce] **orcyk**

06 [Orawa] **barco** (ogor). [**barcok** – LM, ZG; **horcyk** – J, ZD; **orcyk** – B, H, Pk, Ps – R, SG, Sh; **ślófk** – Gł]

07 [Podh] **orcyk** (ogpodh). [**barco** – Ob, Wys]

08 [Spisz] **orcyk** (Fr). [**barco** – Fr; **horcyk** – Fr]

09 [Łącko] **orcyk**

10 [Podegr-Brz] **orcyk** (Brz, Podegr)

11 [PiwZ] **orcyk**

<i>barco</i> (...)	myśl, Sidz, Orawa, Podh, Spisz
<i>orcyk</i>	myśl, Sidz, WolaR, Orawa, Podh, PiwZ, lim, n-sąd

OSŁONIOK ‘wóz z wysokimi deskami bocznymi (do ok. 75 cm), spinanymi na środku łańcuchem, zaślepionymi na końcach wyjmowanymi *scytami*; służy głównie do wożenia na jarmark bydła i świń oraz do przewozu drobnych i lżejszych towarów’

01 [WolaR]

02 [myśl]

03 [lim]

04 [Osieł-Sidz]

05 [Gorce]

06 [Orawa] **descok** (B, J, Pk). [**osłoniok** – Gł, SG]

07 [Podh] **osłoniok** (Łop)

08 [Spisz]

- 09 [Łącko]
 10 [Podegr-Brz]
 11 [PiwZ]

<i>descok</i>	Orawa, Podh
<i>osłoniok</i>	Orawa, Podh

OZWORA ‘w wozie: żerdź łącząca przednią karę z tylną; od przodu ma otwór, przez który przechodzi *sierdzyń*, od tyłu natomiast otwór znacznie mniejszy, przez który przechodzi *zotylnik*, co sprawia, że obie *kary* nie rozchodzą się’

- 01 [WolaR] **rozwora**
 02 [myśl] **ozwora** (Lip, Suł, Węgl, Więc, Wiś). [**drong** – Więc]
 03 [lim] **ozwora** (Mord, Zas). [**rozen** – Mord]
 04 [Osieł-Sidz] **ozwora** (Osieł, Sidz). [**podłócka** – Sidz; **podwłócka** – Sidz]
 05 [Gorce] **ozwora**
 06 [Orawa] **podłócka** (ogor). [**ozwora** – B, H, Pw; **podłacka** – Gł; **podolócka** – N, Pł, Z; **podwłócka** – W; **podwłócka** – H, J, ZD-Hd, M, N, SG, W, Z; **streła** – W]
 07 [Podh] **ozwora** (BańN, BD, BT, Chab, Klik, Łop, Mrs, NT, Rok, Spyt, StB, Wys, Zak). [**podłócka** – BT, Ch, Czrw, Pn, StB, Wit; **podwłócka** – CzD, Dsz; **rozwora** – Czr; **swora** – Czr, Dbn, Hrk, Mn; **zwórka**]
 08 [Spisz] **ozwora** (Fr). [**swora** – Fr]
 09 [Łącko] **swora** [**swornia**]
 10 [Podegr-Brz] **ozwora** (Podegr). [**swora** – Brz]
 11 [PiwZ] **ozwora** [**swora**]

<i>ozwora</i> (...)	myśl, Osieł-Sidz, Gorce, Osieł, Podh, Spisz, lim, n-sąd
<i>podłócka</i> (...)	Orawa, Podh, Sidz
<i>rozen</i>	lim
<i>streła</i>	Orawa
<i>swora</i> (...)	Podh, PiwZ, n-sąd

PLATFORMA ‘płaska konstrukcja z żerdzi i desek, stanowiąca nadwozie wozu z gumowymi kołami, na którą kładzie się ładunek; zastąpiła *lytry* w dawniejszym wozie na drewnianych kołach’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **platforma** (Suł)
 03 [lim]
 04 [Osieł-Sidz]
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **platforma** (J, Pk). [**blatforma** – J]
 07 [Podh] **platforma** (BańN, BD, BT, Chab, Mrs, Ost, Rok, RW, StB, Wr). [**blatforma** – Rog; **platon** – Wys]

08 [Spisz] **platforma** (Fr, Kcw, Nd). [**blatfornia** – Nd]

09 [Łącko] **platforma**

10 [Podegr–Brz]

11 [PiwZ]

<i>platforma</i>	myśl, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd
------------------	---------------------------------

<i>platon</i>	Podh
---------------	------

PODKULEK ‘podpórka *krzywacki* w tylnej *karze* wozu drabiniastego, połączona z *krzywacką* czopem, wsparta na końcu osi, tworząca razem z *krzywacką* podparcie dla *lytry*; w przedniej *karze* takiego podparcia *lytry* nie stosuje się ze względu na konieczność skręcania wozu (w takim przypadku sztywne połączenie uległoby wyłamaniu). Przedni koniec *lytry* podpierany jest *luśnią*’

01 [WolaR] **podkulek**

02 [myśl] **podkulek** (Lip, Suł, Więc)

03 [lim] **podkulka** (Zbl)

04 [Osieł–Sidz] **podkulek** (Osieł, Sidz)

05 [Gorce] **podkulek**

06 [Orawa] **podkulec** (H, LW, Ps, Pw, ZD, ZG–R, Rb, Sh). [**podkula** – Sh; **podkulek** – B, H, J, LW, Pk, Ps, Psz; **podkulka** – J, Pk, LW–Rb; **zolusek** – Pw, ZD, ZG]

07 [Podh] **podkulek** (CzD, Czur, Dbn, Hrk, Łop, Mn, NT, Rok, SrW, Wit). [**okrak** – SrW; **podkulec** – Chab; **podkulka** – BT, Czurw, Kś, Por]

08 [Spisz] **podkulka** (Fr, CzG, Dr, Fs, Kr, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**podkulek** – Fr, Kcw, ŁN]

09 [Łącko] **podkulka**

10 [Podegr–Brz] **podkulek** (Podegr)

11 [PiwZ] **podkulek**

<i>okrak</i>	Podh
--------------	------

<i>podkula</i>	Orawa
----------------	-------

<i>podkulec</i>	Orawa, Podh
-----------------	-------------

<i>podkulek</i>	WolaR, Orawa, Podh, Osieł–Sidz, Spisz, n-sąd, PiwZ
-----------------	--

<i>podkulka</i>	Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd
-----------------	--------------------------------

PODŁÓŻKA ‘okucie zakładane z dwóch stron na oś drewnianą w dawnych wozach, zabezpieczające ją przed zdzieraniem się’

01 [WolaR]

02 [myśl] **podłóżka**

03 [lim] **podłóżka** (Zas). [**podośka** – Mord]

04 [Osieł–Sidz] **podłóżka** (Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **plyn** (B, ZD)

07 [Podh] **dusa** (StB). [**buksa** – Por; **plyn** – BT; **podłózek** – Czur; **poduska** – Dbn, Hrk, Łop, Mn, StB]

- 08 [Spisz]
 09 [Łącko]
 10 [Podegr-Brz] **podłózka** (Podegr)
 11 [PiwZ]

<i>buksa</i>	Podh
<i>dusa</i>	Podh
<i>plyń</i>	Orawa, Podh
<i>podłózka (...)</i>	myśl, Sidz, Podh, lim, n-sąd
<i>podoška</i>	lim
<i>poduska</i>	Podh

PODYMA ‘poprzeczna beleczka na końcach *śnic* wozu, pod *ozworą*, zapobiegająca opadaniu dyszla’

- 01 [WolaR] **poddyma**
 02 [myśl] **podyma** (Lip). [**poddyma** – Suł; **podymba** – Więc]
 03 [lim] **podyma** (Mord). [**podelga** – Zas]
 04 [Osieł-Sidz] **podyjma** (Osieł, Sidz)
 05 [Gorce] **podyma** [**podyjma**]
 06 [Orawa] **podyjma** (ogor). [**podojma** – LW – M; **poprzycka** – ZG]
 07 [Podh] **podyjma** (BT, Ch, Chab, CzD, Czir, Czirw, Dbn, Hrk, Kś, Łop, Ost, Spyt, SrW, StB, Wit, Zak). [**podejma** – BD, CzD, Mrs, Wys, Zak; **poddyma** – Mn; **podyma** – Łop, Zak]
 08 [Spisz] **podyma** (Dr, Fr, Jw, Kr, ŁW, Nd, Rp, Tr)
 09 [Łącko]
 10 [Podegr-Brz] **podelga** (Brz, Podegr)
 11 [PiwZ]

<i>podelga</i>	lim, n-sąd
<i>podyma (...)</i>	myśl, WolaR, Podh, Osieł-Sidz, Spisz, Gorce, lim
<i>podymba</i>	myśl
<i>poprzycka</i>	Orawa

PÓŁKOSEK ‘jeden z dwóch dużych koszy do wozu, wkładany do *lyter* i dopasowany do nich kształtem i rozmiarami, pleciony przeważnie z jałowca, rzadziej z wikliny, wykorzystywany do przewozu drobnych rzeczy, np. trocin, torfu itp.’

- 01 [WolaR] **półkosek**
 02 [myśl] **półkosek** (Więc, Wiś)
 03 [lim] **półkosek** (Mord, Zas)
 04 [Osieł-Sidz] **półkosek** (Sidz)
 05 [Gorce] **półkosek**
 06 [Orawa] **półkosek** (B, Ch, H, J, LM, LW, Pk, Psz, Pw, ZG-R, Rb). [**kos** – (ogor); **kosina** – Hd, M, N, R, Rb, Sh, W, Z; **kosyna** – Gł, SG; **półkosina** – Pł]

- 07 [Podh] **półkosek** (BD, BT, Chab, CzD, Czur, Czrw, Dbn, Hrk, Łop, Mn, NT, Pn, Pon, Por, RW, Spyt, SrW, StB, Wys). [**kosyk** – StB]
 08 [Spisz] **półkosek**
 09 [Łącko] **półkosek**
 10 [Podegr–Brz] **półkosek** (Podegr)
 11 [PiwZ] **półkosek**

<i>kos</i>	Orawa
<i>kosyna</i>	Orawa
<i>półkosek</i>	WolaR, myśl, Sidz, Gorce, Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ
<i>półkosina</i>	Orawa

PÓŁWOGA ‘w wozie: hak z lewej strony nasady dyszla, przymocowany do osi, służący do mocowania orczyka na jednego konia; też element konstrukcyjny o podobnej funkcji w kołcach’

- 01 [WolaR] **półwozek**
 02 [myśl] **półwozek** (Suł, Więc)
 03 [lim] **półwozek** (Mord)
 04 [Osieł–Sidz] **półwoga** (Sidz). [**półwozek** – Sidz]
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **półwoga** (ogor). [**półwozek** – B, H, Ps]
 07 [Podh] **półwozek** (Rok, Wys). [**półwoga** – StB; **półwozka** – StB]
 08 [Spisz] **półwoga** (Fr). [**półwozka** – Fr]
 09 [Łącko] **półwozię**
 10 [Podegr–Brz] **półwozię** (Brz)
 11 [PiwZ]

<i>półwoga</i>	Sidz, Orawa, Podh, Spisz
<i>półwozek (...)</i>	myśl, Sidz, Orawa. lim, n-sąd
<i>półwozię</i>	n-sąd

RYFA ‘żelazna obręcz na kole drewnianego wozu przymocowana do zwon’

- 01 [WolaR] **rafa**
 02 [myśl] **rafa** (Lip, Suł, Węgl, Wiś). [**ryfa** – Więc]
 03 [lim] **rafa** (Mord, Zas, Zbl). [**obrync** – Zbl]
 04 [Osieł–Sidz] **ryfa** (Sidz). [**ryfka** – Osieł]
 05 [Gorce] **ryfa**
 06 [Orawa] **raf** (ogor). [**obrync** – J, O, Pw, ZD, ZG–Pł, Sh; **rafa** – J, Pk, Ps, Pw, ZD; **ryfa** – B, H, O, Ps, Pw, ZD, ZG]
 07 [Podh] **raf** (BańN, BD, BT, Ch, Czur, Czrw, Hrk, Kś, Łop, Mn, Ost, Por, Wit). [**bant** – StB; **obrync** – BT, Czrw, Mrs, Por, StB; **obucie** – Mn; **rafa** – Rog; **rafo** – NT; **ryfa** – Chab, CzD, Łop, Por, Rok, Spyt, Wys]

- 08 [Spisz] **raf** [**obrync**; **ryfa** – Fr]
 09 [Łącko] **rafa**
 10 [Podegr–Brz] **rafa** (Brz, Podegr)
 11 [PiwZ] **rafa**

<i>bant</i>	Podh
<i>obrync</i>	Orawa, Podh, Spisz, lim
<i>obucie</i>	Podh
<i>raf</i>	myśl, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd
<i>rafa</i>	WolaR, myśl, Orawa, Podh, myśl, PiwZ, lim, n-sąd
<i>ryfa</i> (...)	myśl, Gorce, Orawa, Podh, Osieł–Sidz, Spisz

SCYT ‘pionowa deska w skrzyni ładunkowej wozu (z przodu i z tyłu), zakładana między osłony w przypadku przewożenia sypkich towarów’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **scyt** (Suł). [**coło** – Wiś; **cółko** – PozD]
 03 [lim] **siber** (z przodu – Mord; z tyłu: **zotylec** – Mord)
 04 [Osieł–Sidz]
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **scyt** (J, Pk). [**cołnia** – W; **coło** – J–Pł, R, Rb, Sh; **siba** – Gł; **siber** – M; **sibra** – J; **siuber** – Hd, N, SG, Z; **siaragle** – M]
 07 [Podh] **scyt** (BD, Czerw, Łop, Mrs, NT). [**nocółek** – Wys; **przicółek** – Chab]
 08 [Spisz] **scyt** (Fr)
 09 [Łącko]
 10 [Podegr–Brz] **scyt** (Podegr)
 11 [PiwZ]

<i>coło</i> (...)	myśl, Orawa, Podh
<i>scyt</i>	myśl, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd
<i>siaragle</i>	Orawa
<i>sibra</i> (...)	Orawa, lim

SIERDZIYŃ ‘gruby metalowy sworzeń, przechodzący przez kołowrót, obsod i ozworę, łączący przód i tył wozu’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **sierdziyń** (Lip, Suł, Węgl, Więc). [**lonik** – Węgl, Wiś]
 03 [lim] **sworzyń** (Zas, Zbl). [**lon** – Mord]
 04 [Osieł–Sidz] **sierdziyń** (Osieł, Sidz). [**sierdziyń** – Sidz]
 05 [Gorce] **siyrnik**
 06 [Orawa] **siernik** (B, Ch, H, J, LM, LW, Pk, Ps, Psz, Pw, ZD, ZG–Hd, M, Rb, Sh, W). [**sierdziyń** – J; **siyrnik** – LW; **swornik** – B, J, LW–Gł, Hd, N, Pł, R, Rb, SG, Sh, Z; **sworyń** – Hd; **śpernol** – Ch; **świyrnik** – J]

- 07 [Podh] **sierdziyń** (Czr, Dbn, Hrk, Łop, Mn, SrW). [**sierdziyń** – Chab, Łop, NT, Wys; **sier-nik** – BT, Spyt; **spyrnol** – CzD; **swornik** – BańN, BD, BT, Pcz, Por, StB, Wit; **sworzyń** – BT, Ch, CzD, Czr; **zwornik** – CzD]
- 08 [Spisz] **sierdziyń** (Dr, Fr, Fs, Kcw, Kr, ŁN, Nd, Tr). [**sierdziyń** – Fr, Tr; **siernik** – CzG, Jw, Łp, Rp]
- 09 [Łącko] **sworzyń**
- 10 [Podegr-Brz] **sworzyń** (Podegr)
- 11 [PiwZ]

<i>lonik (...)</i>	myśl, lim
<i>sierdziyń (...)</i>	myśl, Osieł-Sidz, Orawa, Podh, Spisz
<i>siernik (...)</i>	Orawa, Podh, Spisz, Gorce
<i>swornik (...)</i>	Orawa, Podh
<i>sworzyń</i>	Podh, lim, n-sąd
<i>špernol (...)</i>	Orawa, Podh

SKRYNT ‘półkoliste żelazo (jedno z dwóch) na nosadzie w przedniej karze, zamocowane końcami na ŚNICACH, utrzymujące KOŁOWRÓT w poziomie przy skręcaniu wozu’

- 01 [WolaR] **skrynt**
- 02 [myśl] **skrynt** (Suł). [**kier** – Wiś; **kierówka** – Więc]
- 03 [lim] **kierówka** (Zas). [**obrotnica** – Mord]
- 04 [Osieł-Sidz] **skrynt** (Sidz)
- 05 [Gorce]
- 06 [Orawa] **skrynt** (B, H, Pw-N). [**kier** – B-M; **kierownica** – J; **klyscyna** – B; **kramla** – LM; **krynga** – Ps, ZG; **obłonk** – B]
- 07 [Podh] **skrynt** (BT, Chab, Czr, Dbn, Hrk, Łop, Mn, Ost, Pon, StB). [**kierownica** – Łop; **nożnice** – BT, Chab, Czrw; **prowadnica** – Ch]
- 08 [Spisz] **skrynt** (Dr, Fr, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**kierówka** – Fr]
- 09 [Łącko]
- 10 [Podegr-Brz] **skrynt** (Podegr)
- 11 [PiwZ]

<i>kier</i>	myśl, Orawa
<i>kierownica</i>	Orawa, Podh
<i>kierówka</i>	myśl, Spisz, lim
<i>klyscyna</i>	Orawa
<i>kramla</i>	Orawa
<i>krynga</i>	Orawa
<i>nożnice</i>	Orawa, Podh
<i>obłonk</i>	Orawa
<i>obrotnica</i>	lim

prowadnica

Podh

skrynt

WolaR, myśl, Sidz, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd

SPODNIORKA ‘spodnia deska w wozie używanym do przewozu materiałów sypkich’01 [WolaR] **spodniorka** [dynka]02 [myśl] **spodniorka** (Suł, Węgl, Więc). [**dno** – Wiś, **donka** – Kob, Lip, Wiś; **podonka** – Wiś, **spodniok** – SkCz]03 [lim] **spodniorka** (Mord, Zbl)04 [Osieł-Sidz] **spodniorka** (Osieł, Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **spodniorka** (B, H, J, LW, Pk, Psz, Pw-Gł, Pł, R, SG). [**spodnica** – LW; **spodziorka** – ZG]07 [Podh] **spodniorka** (BD, BT, Ch, Chab, Czerw, Dbn, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mn, Mrs, NT, Pn, RW, Spyt, Wys, Zak)08 [Spisz] **spodniorka** (Fr, ŁN, NB)09 [Łącko] **spodniorka**10 [Podegr-Brz] **spodniorka** (Brz)11 [PiwZ] **spodniorka***donka (...)*

WolaR, myśl

spodniorka (...)

WolaR, myśl, Osieł-Sidz, Orawa, Podh, Spisz, n-sąd, lim, PiwZ

STYCLA ‘nakładka na końcu osi tradycyjnego wozu w postaci kapturka, przetykana łonikiem, zabezpieczająca koło przed spadnięciem’01 [WolaR] **stycla**02 [myśl] **stycla** (Suł, Więc). [**kabźla** – Lip]03 [lim] **stycla** (Zas). [**kapśla** – Mord; **zabka** – Zas]04 [Osieł-Sidz] **stycla** (Sidz)

05 [Gorce]

06 [Orawa] **kapśla** (B, Ch, J, LW, Pk, Psz, Pw, ZD, ZG-M, N, Pł, R, Rb, Sh). [**kapsla** – B, J, ZG-M; **kabźla** – B, Ch, H, Pk; **kaptur** – R; **kapturek** – B, Pk; **stycla** – Pk]07 [Podh] **kabzla** (BD, Chab, Czerw, Dbn, Hrk, Łop, Mn, Ost, Pcz). [**kabźla** – BD, BT, CzD, Czerw, Mn, Zak; **kapśla** – BańN, BT; **kaptur** – CzD; **kapturek** – Ch, Ost, StB; **kapturka** – Dbn, Hrk, Mn; **ślepo kabzla** – Mn; **zabka** – Czerw]

08 [Spisz]

09 [Łącko]

10 [Podegr-Brz]

11 [PiwZ] **kabzla***kabzla (...)*

Orawa, Podh, PiwZ, myśl, lim

kapciura

Orawa, Podh

kaptur

Orawa, Podh

stycla myśl, Sidz, Orawa, lim

zabka Podh, lim

ŚLAJFA

1. 'hamulec w wozie z kołami okutymi obręczami (w *drewnioku* lub *zeleźnioku*), w postaci poprzecznego drążka, umocowanego na przedniej karze u *śnic*, dociskanej jednocześnie do obu kół'

01 [WolaR] *ślajfa*

02 [myśl] *ślajfa* (Suł, Węgl, Wiś). [*ślańfa* – Więc]

03 [lim] *ślajfa* (Mord). [*ślańfa* – Zas, Zbl]

04 [Osieł-Sidz] *ślajfa* (Osieł, Sidz)

05 [Gorce] *ślajfa*

06 [Orawa] *ślajf* (B, Ch, LM, LW, O, ZD–Gł, Hd, M, N, Pł, Rb, Sh, W, Z). [*hom* – LW, Pk–Gł, R, W; *ślajfa* – B, H, Ps; *ślajs* – Pk]

07 [Podh] *ślajs* (BD, Czrw, Dsz, Hrk, Kś, Łop, SrW). [*gnypa* – BT; *ślaja* – Hrk; *ślajf* – Dbn, Hrk; *ślajfa* – BT, Chab, Czr, Mn, Spyt, Wks; *ślajs* – Hrk]

08 [Spisz] *ślajf* (CzG, ŁN, N)

09 [Łącko] *ślajfa*

10 [Podegr–Brz]

11 [PiwZ]

gnypa Podh

ślaja Podh

ślajf Orawa, Podh, Spisz

ślajfa Orawa, Podh, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ

ślańfa myśl, lim

2. 'korba w takim hamulcu, usytuowana za *zadnią karą*': Podh (C, Dsz); PiwZ

ŚNICE 'dwie skośne beleczki w przedniej lub tylnej części pojazdu konnego (wozu, sań), między którymi osadzony jest dyszel lub *ozwora*, różniące się konstrukcyjnie w zależności od pojazdu; najistotniejsze są *śnice* w przedniej karze wozu, osadzone między *obsadem* i *nosadem*, połączone z przodu ozdobnymi okuciami kowalskimi, w których umocowany jest dyszel; tylne końce *śnic* połączone są poprzeczną *podymą* zabezpieczającą dyszel przed opadaniem na ziemię'

01 [WolaR] *śnice*

02 [myśl] *śnice* (Lip, Suł, Węgl, Więc)

03 [lim] *śnice* (Mord, Zas, Zbl)

04 [Osieł-Sidz] *śnice* (Osieł, Sidz)

05 [Gorce] *śnice*

06 [Orawa] *śnice* (ogor)

07 [Podh] *śnice* (ogpodh)

- 08 [Spisz] **śnice** (Fr, Tr)
 09 [Łącko] **śnice**
 10 [Podegr-Brz] **śnice** (Brz, Podegr)
 11 [PiwZ]

śnice

myśl, WolaR, Sidz, Orawa, Osiel-Sidz, Podh, Spisz, lim, n-sąd, PiwZ

WYWIJANKA ‘wywinięta pod kątem prostym żelazna opaska po zewnętrznej stronie głowy drewnianego koła w *drewnioku bez stycli*’

- 01 [WolaR] **wywijanka**
 02 [myśl] **wywijanka** (Więc)
 03 [lim] **wywijanka** (Zas). [rychwa – Zbl]
 04 [Osiel-Sidz] **wywijok**
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **wywijaniec** (H, Psz, ZD). [kaniok – Pł, Rb, W; kapelus – Ch, M; owijaniec – Ch; wywijok – B, Pw; zawijanka – Gł, SG]
 07 [Podh] **wywijanka** (Czr, Hrk, Mn). [kapelus – BańN; kołniyrz – Chab, Dbn, Łop; zawi-janka – Zak; zawijonka – CzD; zowijanka – BańN, CzD]
 08 [Spisz] **wywijanka** (Fr)
 09 [Łącko]
 10 [Podegr-Brz] **rychwa** (Podegr)
 11 [PiwZ] **kołniyrz**

kaniok

Orawa

kapelus

Orawa, Podh

kołniyrz

Podh, PiwZ

rychwa

lim, n-sąd

wywijanka (...)

myśl, WolaR, Orawa, Podh, Spisz

ZABKA ‘żelazna nakładka na *stycli* (nakładanej na koniec osi drewnianego wozu), z występem od strony *głowy*; między tym występem a *lonikiem* utrzymuje się oko *łuśni*’

- 01 [WolaR]
 02 [myśl] **zabka** (Suł, Więc). [kacka – Lip]
 03 [lim] **półsiyrpek** (Mord)
 04 [Osiel-Sidz] **zabka** (Sidz)
 05 [Gorce]
 06 [Orawa] **kapciura**
 07 [Podh] **zabka** (Czr). [jaskółka – BańN; kapciura – BT; półkabzlik – Rok]
 08 [Spisz]
 09 [Łącko]
 10 [Podegr-Brz]
 11 [PiwZ]

<i>jaskółka</i>	Podh
<i>kacka</i>	myśl
<i>kapciura</i>	Orawa, Podh
<i>pótkabzlik</i>	Podh
<i>pólsiyrpek</i>	lim
<i>zabka</i>	myśl, Sidz, Orawa

ZWONO ‘jedna z części obwodu koła drewnianego, mocowana na dwóch szprychach (w wozie w przednim kole 5, w tylnym 6 sztuk)’

01 [WolaR]

02 [myśl] **zwono** (Lip, Więc, Wiś). [**dzwono** – Lip, Wiś]

03 [lim] **zwono** (Zas, Zbl). [**ciosecek** – Mord]

04 [Osieł–Sidz] **zwona** (Sidz). [**dzwono** – Osieł]

05 [Gorce]

06 [Orawa] **bahro** (ogor). [**barho** – Ps]

07 [Podh] **bahro** (BańN, BD, BT, Ch, CzD, Czir, Czirw, Dbn, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mn, NT, Ost, Por, Rok, RW, StB, Wit, Zak)

08 [Spisz] **bahro** (Fr). [**barho** – Fr; **barło** – Fr; **zwono** – Fr]

09 [Łącko]

10 [Podegr–Brz] **zwono** (Brz, Podegr)

11 [PiwZ] **bahro**

<i>bahro</i> (...)	Orawa, Podh, Spisz, PiwZ
<i>zwono</i> (...)	myśl, WolaR, Spisz, lim, n-sąd

Bibliografia

- Brylak-Załuska M. (red.), 2020, *Krakowiaczy, Lachy, Górale. Stroje wsi małopolskiej*, t. 1–10, Nowy Sącz.
- Bubak J., 1972, *Spiskie teksty gwarowe z obszaru Polski*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” 36, Kraków.
- Ceklarz K., Majerczyk D., 2020, *Górale Zagórzańscy. Górale Kliszczacy*, Nowy Sącz.
- Ceklarz K., Masłowiec J. (red.), 2015, *Kultura ludowa Górali Kliszczackich*, Kraków.
- Co wieś, to inna pieśń. Słownik gwary Bukówca Górnego w Wielkopolsce i regionu Spisza w Małopolsce*, 2014, Kraków.
- Flizak S., 1936, *Ekspansja podhalańskiej kultury ludowej*, „Lud” 34, s. 269–271.
- Jost H., 1987, *Słownik gwarowych wyrazów technicznych z terenu Podtatrza*, Nowy Sącz.
- Jurczyk I., 2009, *Słownik gwary wsi Wola Radziszowska*, Wola Radziszowska.
- Kąś J., 2003, *Etnografia w słowniku gwarowym*, [w:] J. Sierociuk (red.), *Regionalne słowniki i atlasy gwarowe*, Poznań, s. 239–246.

Kąś J., 2003, 2011, *Słownik gwary orawskiej*, Kraków.

Kąś J., 2015, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. 1: A–B, Bukowina Tatrzańska–Nowy Sącz 2015; t. 2: C–Do, Bukowina Tatrzańska–Nowy Sącz 2015; t. 3: D–Gr, Bukowina Tatrzańska 2016; t. 4: Gu–Kol, Kraków 2017; t. 5: Koł–Mad, Nowy Sącz 2017; t. 6: Maf–Nie, Nowy Sącz 2018; t. 7: Nif–Pap, Nowy Sącz 2018; t. 8: Par–Pou, Nowy Sącz 2018; t. 9: Pow–Sce, Nowy Sącz 2019; t. 10: Sch–Śró, Nowy Sącz 2019; t. 11: Śry–Wych, Nowy Sącz 2019; t. 12: Wyci–Ż, Nowy Sącz 2019.

Kąś J., 2017, *Dlaczego ilustrowany leksykon gwary i kultury...?, a nie słownik gwary...?, [w:] Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоєкології*, Київ, s. 144–157.

Kielbus A., 2004, *Trzebunianie... o sobie. Życie, ludzie, kultura, historia*, Pcim.

Kobylińska J., 2001, *Słownik gwary gorczańskiej (zagórzańskiej)*, Kraków.

Kucała M., 1957, *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*, Wrocław.

Kurzeja M., 2012, *Słownik gwary górali łąckich*, Łącko.

Łomnicka-Dulak W., 2018, *Nadpopradzka dawność. Gwara i kultura górali z okolic Piwnicznej, Piwniczna-Zdrój–Nowy Sącz*.

Małecki M., 1928, *Archaizm podhalański (wraz z próbą wyznaczenia granic tego dialektu) z mapą*, Kraków.

Małecki M., Nitsch K., 1934, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*, cz. 1: Mapy, cz. 2: Wstęp, objaśnienia, wykazy wyrazów, Kraków.

Pawłowski E., 1955, *Gwara podegrodzka wraz z próbą wyznaczenia południowo-zachodniej granicy gwar sądeckich*, Wrocław.

Pawłowski E., 1966, *Podział gwar małopolskich na tle wzajemnych wpływów gwarowych oraz nowych tendencji językowych*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 6, s. 191–202.

Reinfuss R., 1946, *Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych prac etnograficznych*, „Lud” 36, s. 222–255.

Reinfuss R. (red.), 1970, *Monografia powiatu myślenickiego*, Kraków.

Słownictwo i kultura ludowa gminy Wiśniowa, 2018, Wiśniowa.

Staniek L., 1937, *Nomenklatura części składowych wozu gospodarskiego na Śląsku Cieszyńskim*, „Młody Krajoznawca Śląski” 5, s. 5–8.

Szewczyk Z., 2014, *Słownik gwary Lachów Sądeckich, Podegrodzie*.

Wajda L., 1976, *Pogranicze gwarowe góralsko-lachowskie*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 58, „Prace Językoznawcze” 3, s. 273–290.

Prace licencjackie i magisterskie napisane pod moim kierunkiem:

Bednarczyk M., 2000, *Słownictwo z zakresu gospodarstwa rolnego i domowego wsi Zbłudza k. Kamienicy*, Kraków.

Bednarz A., 2001, *Słownictwo dyferencyjne w gwarze Osielca*, Kraków.

Błachut A., 2008, *Opis sprzętów i narzędzi gospodarczych w miejscowości Frydman na Spiszu*, Nowy Targ.

Faron R., 1999, *Słownik wyrazów dyferencyjnych z zakresu gospodarstwa rolnego i domowego wsi Zasadne k. Kamienicy*, Kraków.

Jerdonek A., 2010, *Słownik dyferencyjny gwary Frydmana na Spiszu*, Kraków.

Łabaz G., 2010, *Słownictwo dyferencyjne wsi Sidzina*, Kraków.

Michalec K., 2001, *Słownictwo gwarowe wsi Frydman na Spiszu ze szczególnym uwzględnieniem terminologii z zakresu prowadzenia gospodarstwa rolnego i domowego*, Kraków.

Materiał z prac studenckich z Orawy i Podhala został wyzyskany w moich dwóch słownikach. Z tej racji prac tych już tutaj nie przywołuję. W tym miejscu jeszcze raz serdecznie dziękuję moim Podopiecznym za udostępnienie swoich prac do badań naukowych.

Autorzy zdjęć, wykorzystanych już wcześniej na potrzeby Leksykonu

Inicjały		Imię i nazwisko
DZ	–	Danuta Zachemska
GP	–	Gabriela Polak
JK	–	Józef Kąs
KGł	–	Krzysztof Głodziak
KM	–	Katarzyna Myrda
KrK	–	Krystyna Kąs
PM	–	Piotr Miętus

Źródła ilustracji:

ASBogd	–	prywatne zbiory Andrzeja Słoniny z Bogdanówki
IRZaw	–	Izba Regionalna w Zawoi
IT w Sułkowicach	–	Izba Tradycji w Sułkowicach
MEK	–	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie
MNMyśl	–	Muzeum Niepodległości w Myślenicach
MP	–	Muzeum Podhalańskie im. Czesława Pajerskiego w Nowym Targu
MSidz	–	Muzeum Kultury Ludowej w Sidzinie
MT-CzG	–	Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: – Zagroda Korkoszów w Czarnej Górze
MuzWork	–	Muzeum Władysława Orkana w Rabce
PE-ZG	–	Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej
SDob	–	Skansen Drewnianego Budownictwa Ludowego Dobczyce

**The Dialectological and Ethnographic Aspect of the Material Culture of Kliszzak Gorals,
Against the Background of Dialects of Southern Małopolska:
Names of Wagon Parts: Introduction
Abstract**

The article presents dialectal terminology related to the construction of wagons. Discussed in it is the terminology from the Kliszzak dialect against the background of other dialects of southern Małopolska. The analysis concerns not only the dialectal terminology itself, but also the evolution of the wagon technology. The linguistic description is supplemented with rich iconography which reveals the construction connections between the technical elements. The article, which is treated as the result of a survey, records 690 unique dialectal terms, attesting to the significant variation between the dialects of southern Małopolska. The collected linguistic material indicates the need for further detailed research in this field.

Kliszczaki, czyli Górale od Łętowni, osiedli pomniejszą kotlinę rzeki Raby poniżej osad Zagórzan. Siedziby ich są na znacznej przestrzeni oddzielone od siedzib Zagórzan wylomem Raby, a na północ za jej biegiem przeciągnęły się aż do wsi Stróży. Czternaście tylko wsi należy do tego małego rodu, który dla różnicy w stroju przez sztyderstwo *Kliszczakami* bywa nazywany (nosi bowiem w *kliszc* ściągłe spodnie), sam siebie nazywa on jednakowoż *Góralem*, od zachodu graniczy ten ród z Babigórcami, od południa i wschodu z Zagórzanami, na północ z Lachami, bo wszystkie osady poniżej północnej granicy góralszczyzny położone nazywają się Lackimi osadami, a granice zewnętrzne Górali zdają się odpowiadać historycznym granicom Starej Chrobacy.

Wsie przez Kliszczaków zamieszkałe leżyły w małej kępie obok siebie otoczone wyniosłymi działami około, a złączone tylko za biegiem rzeki Raby.

Wsie te są następujące: Trzebinia, Stróża, Pścim, Więciórka, Więcierza, Zawada, Bogdanówka, Tokarnia, Krzeczonów, Skomielna Czarna, Lubień, Łętownia, Krzeczów, Tęczyn.

Wincenty Pol,
Rzut oka na północne stoki Karpat,
Kraków 1851, s. 123.

<https://akademicka.pl>

